

**Ioannis De Lvgo Hispalensis, Societatis Iesv, S. R. E. Tit.
S. Balbinæ Presbyteri Cardinalis, Disputationes
Scholasticæ, Et Morales De Virtute Fidei Divinæ**

Lugo, Juan de

Lugduni, 1656

III. Quando, & quomodo possit, vel debeat coniux à coniuge hæresim
lapso.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-81031](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-81031)

An Parochus
absque pecca-
to possit assi-
stere eiu-
modi matrimo-
nio.

huiusmodi matrimonio, vbi Parochi præsentia necessaria est ad matrimonij valorem, an absque peccato possit assistere. Distinguendum est; nam in locis, vbi prohibitio Ecclesiastica non est in usu, & matrimonium hoc fieri solet sine dispensatione Pontificis, matrimonium illud licet fieri aliquando poterit, quando de iure naturæ diximus non esse illicitum; & tunc Parochus licet assistit, cum cooperetur, & assistat actui, qui licet fieri potest. Nec obstat, quod vnus ex contrahentibus indignè accipiat sacramentum, quia Parochus illud non confert, nec est minister, sed assistit, sicut testis lege requisitus, vel sicut notarius, quo casu posse, & debere assistere, licet constet notoriè de peccato contrahentis, dixi, & explicui latius dicta disp. 8. de sacram. sect. 13. In locis verò, vbi hæresis est impedimentum matrimonij ex lege Ecclesiastica ibi adhuc non derogata, maior est difficultas. Et quidem P. Serarius in dicto opusculo cap. 3. num. 21. & sequentibus, generaliter docet peccare Parochum, nisi hæreticus promittat conuersionem, quia cooperatur peccato contrahentium, reddendo eos habiles sua præsentia ad validè contrahendum, quando non possunt licet contrahere, & quia sinit hæreticum missæ assistere, & benedictiones nuptiales recipere, & sacram communionem.

37 Hanc Serarj sententiam latè impugnat Pontius in dicto Appendice cap. 9. §. 1. num. 4. & sequentibus: quia hoc argumentum æquè probaret de testibus, qui sua præsentia reddunt habiles contrahentes ad validè contrahendum: & quia Parochus assistit solum vt testis qualificatus actui de se indifferenti, quem hæreticus possit licet facere promittendo conuersionem. Fatetur tamen, Episcopum ex officio teneri, ad impedendum ne ea matrimonia illi celebrantur; quod si impedire non possit, non peccare ea tolerando. Quod verò attinet ad benedictiones nuptiales, dicit posse sine illis matrimonium celebrari; atque ideo non opus erit, quod Parochus coram hæretico celebret missam, vel cum eo in sacris ritibus communicet.

38 Ego aliter sentio in hoc casu, iuxta ea, quæ latius dixi, dicta disp. 8. de sacram. sect. 13. num. 206. & sequentibus, vbi explicui differentiam esse inter contrahentes matrimonium in statu peccati, vel cum excommunicatione (quibus licet potest Parochus assistere, quia non est iudex qui debeat inquirere de ipsorum statu, nec ministrat illis sacramentum, sed assistit vt testis) & inter eos qui contrahunt cum impedimento siue dirimente, siue impediènte, quæ impedimenta Parochus ex officio debet inquirere, & iis stantibus non debet assistere; vt si constaret de sponsalibus contractis cum aliis, de voto, vel aliis similibus. Ad hoc enim debet præmittere denuntiationes, vt impedimenta, si quæ sunt, manifestentur, & quando de iis constat matrimonium impediatur, tanquam publicus Ecclesiæ minister, qui ius habet, & obligationem, vt curet, contractus hos non nisi iuxta Ecclesiæ leges fieri. Cum ergo hæresis sit impedimentum ex lege Ecclesiastica, quando de ea constat, etiam si hæreticus conuersionem promittat, requiritur dispensatio, vbi lex illa non est usu derogata; atque ideo sine dispensatione Parochus non potest procedere ad præstandam auctoritatem, & assistendum matrimonio, sicut nec posset, quado denuntiationes sine Ordinarij cōsensu omisse sunt.

Rationem autem differentie inter excommunicationem, & statum peccati, & inter hæc alia impedimenta propria matrimonij, vt contractus est, reddidi, & explicui latè loco citato, vbi videri potest. Quod verò attinet ad benedictiones nuptiales iam diximus supra disp. 14. sect. 5. §. 5. dubitatione 4. non peccare Parochum celebrantem coram hæretico non denuntiato, & eum solemniter benedicientem, Eucharistiam tamen ei negare debet, atque etiam in publico; si hæresis sit publica, sicut cuilibet publico peccati neganda est etiam in publico petenti de quo dixi latè dicta disp. 8. de sacram. sect. 10. & 11.

Dubitat vltimò Pontius dicto cap. 9. §. 2. de intentione requisita ad hoc matrimonium valide celebrandum, videtur enim ea sæpè deficere ex parte coniugis hæretici, cum hæretici putent matrimonium non esse sacramentum, atque adeo faciendi sacramentum. Aliquando etiam putant matrimonium posse ex causa adulterij, vel ob alias causas dissolui, etiam quoad vinculum, quare non videntur habere intentionem contrahendi matrimonium omnino indissolubile, sed dissolubile, quod non erit verum matrimonium. De hoc tamen defectu intentionis, & quando ex eo capite matrimonium celeri possit inualide factum, dixi etiam latius dicta disp. 8. de sacram. in genere, sect. 8. nec oportet nunc ea repetere.

SECTIO III.

Quando, & quomodo possit, vel debeat coniux à coniuge hæretico diuertere.

Diximus de obligatione non contrahendi matrimonium cum hæreticis: nunc dicendum est postquam iam contractum est, an sit obligatio, vel saltem facultas separandi se per diuortium à coniuge hæretico. Supponendum est matrimonium illud inter baptizatos contractum, non dissolui postea quoad vinculum, etiam si alter eorum hæreticus fiat. Cuius contrarium sensisse Cælestinum III. in decretali quadam, quæ iam nunc non exstat, fatetur Bellarminus tom. 1. lib. 4. de Romano Pontifice cap. 14. quem Cælestinum tacito nomine refert Innocentius III. in cap. Quanto, de diuortijs, vbi dicit, matrimonij vinculum per hæresim subsequenter non dissolui licet contrarium quidam eius prædecessores senserint. Ceterum vt notauit idem Bellarminus ibi, neuter aliquid definiuit, sed solum propriam sententiam significauit. Nunc tamen res hæc iam est omnino certa ex Tridentino sess. 24. c. 5. de matrimonio his verbis: si quis dixerit propter hæresim, aut molestiam cohabitationem, aut affectum absentiam à coniuge dissolui posse matrimonij vinculum, anathema sit: nam sicut adulterium carnale non dat causam sufficientem ad vinculi dissolutionem, sed ad separationem, & diuortium, sic nec hæresis, vel quolibet alia culpa nodum illum indissolubilem soluere potest.

Non defuerunt qui dicerent, potuisse saltem Ecclesiā in pœnam hæresis statuere, vt vinculum ipsum dissoluatur per lapsum coniugis in hæresim, nempe Hostiensis, Ioan. Andræ, & Brunellus, quos æstert Thomas Sanchez lib. 10. de

de matrim. disp. 15. num. 7. quia putarunt ex potestate eiusdem Ecclesie provenire, ut per conversionem coniugis ad fidem, altero in infidelitate manente, matrimonium etiam consummatum dirimi possit. Hæc tamen sententia loquendo de matrimonio consummato inter baptizatos inito est omnino falsa, & ab omnibus reiicitur, & videri possunt Sanchez loco citato, Bellarmin. lib. 1. de matrim. cap. 15. & Hurtado in præsentis disp. 76 §. 188. & sequenti.

42 *An possit ob causam, huiusmodi alteri coniugis ab altero diuertere, & separari manente integro matrimonio vinculo.* Hæretici aliqui nostri temporis reprehendunt, quod Ecclesia ob alias causas præter fornicationem permittat separari coniuges quoad thorum, & habitationem contra id quod Christus dixit Matth. 5. Ego autem dico vobis, quia omnis, qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam mœcham. & qui dimissam duxerit, adulterat. Quod idem iterum dixit Matth. 19. Veritas tamen Catholica est, posse alias esse causas legitimas præter fornicationem ad diuortium, quod definitum est in Tridentino sess. 24. can. 8. his verbis: si quis dixerit Ecclesiam errare, cum ob multas causas separationem inter coniuges quoad thorum, seu quoad cohabitationem, ad certum, incertumve tempus fieri posse decernit, anathema sit. Idem constat ex cap. Quanto, de diuortio, & ex cap. litteras, in fine, & cap. transmissæ, de restitut. spoliar. & cap. 1. de lite non contest. & aliis, in quibus ob alias causas separatio quoad habitationem decernitur.

43 *Explicatur illa verba Christi Domini, Qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, &c.* Ad illa verò verba Christi Domini plures responsiones afferuntur, quæ videri possunt apud Bellarmin. dicto lib. 1. de matrim. cap. 14. & Sanchez dicta disp. 15. num. 2. Quibus omisissis: breuiter dico, Christum loquutum de separatione, seu diuortio perpetuo, & quod fiat auctoritate propria dimittentis, sine consensu coniugis dimissæ: si enim uterque consentiat, & non sit incontinentiæ periculum, non est dubium, quod separari ad inuicem possint, ut castè viuunt. Porro loqui de diuortio perpetuo constat ex textu: nam illo cap. 5. præmiserat vsum repudij illis verbis: dictum est autem, quicumque dimiserit uxorem suam, det ei libellum repudij. Quam permissionem abrogare volens subiicit: Ego autem dico vobis, quia omnis, qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, &c. Repudium autem non erat, nisi ad separationem perpetuam, ut constat: hanc ergo dicit non posse fieri; nisi ex causa adulterij. Idem constat clarius ex dicto cap. 19. ubi Pharisæi interrogauerunt, si licet homini dimittere uxorem suam, quacunque ex causa? nempe dimissione perpetua, ut ipsimet statim explicauerunt virgutes: quid ergo Moyses mandauit dare libellum repudij, & dimittere? nam libellus repudij non erat nisi ad perpetuam separationem, & de hac dimissione respondit: quoniam Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras; ab initio autem non fuit sic. Dico autem vobis, quia quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, & aliam duxerit mœchatur, & qui dimissam duxerit mœchatur. Vbi constat de eadem dimissione perpetua sermonem esse, quia scilicet vxor apparere posset iam libera, ut alteri nuberet. Ex quibus etiam constat, loquutum Christum de dimittent propria auctoritate: nam repudij libellus dabatur à Card. de Lugo de virtute Fidei diuina.

viro auctoritate propria, & ideo ipse dicebatur uxorem dimittere, quod non dicitur propriè, quando à superiore separantur.

Non ergo opponitur definitio Tridentini huic Christi doctrinæ: fatemur enim non posse coniugem propria auctoritate dimittere coniugem in perpetuum, nisi ex causa fornicationis: nam ex quacunque alia causa dimittat, siue ob hæresim, siue ob scitiam coniugis, siue ob aliam causam, non potest in perpetuum dimittere, sed ad tempus, quandiu causa durat, qua cessante, debet ad coniugem redire. Quamuis autem interueniente Ecclesie iudicio, & sententia, possit à coniuge hæretico diuortio legitimo in perpetuum diuertere, ut videbimus, tunc tamen non dimittit ipse auctoritate propria, sed Ecclesia inter alias penas priuat hæreticum iure, quod habebat, ad cohabitationem, & thorum cum coniuge, & consequenter absoluit coniugem ab obligatione, & debito. Sicut etiam punit coniugem ob copulam cum consanguineis coniugis, & priuat eum iure ad petendum debitum coniugale, absoluitque alterum coniugem ab obligatione reddendi, prout posset bonis aliis, & vita ipsa in penam priuare. In quo casu non dicitur coniux ipse dimittere coniugem hæreticum, nec fit contra verba Christi: non enim aufert se ipsum à potestate coniugis, sed aufertur ab Ecclesia. Sicut licet sit verum in vniuersum loquendo, quod subditus tenetur obedire domino, verum tamen est, quod excusatur, quando dominus ob delictum priuatur à iudice iure præcipiendi. Seruus etiam non potest dimittere dominum, & tamen si dominus per sententiam priuetur potestate in seruos, poterit seruus eum dimittere, & sic in aliis: nam per has propositiones vniuersales solè significatur, quod ipsi propria auctoritate non possint repudiare, aut dimittere, cum quo stat, quod per potestatem superiorem possint consequenter liberari: nemo enim negabit, quod saltem Deus possit liberare coniugem ab ea obligatione cohabitandi, quo casu iam poterit coniugem relinquere sine causa fornicationis, non tamen propria auctoritate, sed superioris, qua non tam dimittit, quam educitur superioris auctoritate, in cuius voluntate continetur voluntas subditi, atque ideo iam non operatur inuito coniuge, sed consentiente voluntate sua contenta in voluntate Superioris.

Hoc supposito, queritur secundò, an propria auctoritate possit coniux Catholicus ab hæretico non resipiscendi discedere. Respondeo affirmatiuè ex communi omnium sententia, quos refert & sequitur Sanchez dicta disp. 15. num. 6. ab hæretico & colligitur clarè ex cap. de illa, de diuortio, ubi non resipiscendi Urbanus III. sic ait, de illa, qua viro suo labente in hæresim, ipsius consortium sine iudicio Ecclesie declinauit, videtur nobis, quod mulier (maximè si ea intentione discessit, ut lapsus in hæresim radio pariter, & confusione affectus se ab errore suo conuerteret) ei cum reuersus fuerit, est reddenda. Vbi discessus approbatur, & sustinetur, quandiu vir non resipiscit. Ratio autem est, quia quantumvis verbis explicitis coniux hæreticus non pertrahat coniugem ad hæresim, ipsa tamen familiaritate, & consuetudine multum ei nocere potest & semper est periculum pertrahendi. Quamuis enim propter alia peccata mortalia, vel propter censuras etiam non sit dimittendus coniux, ut cum aliis fatetur Sanchez ubi supra num. 12. hoc tamen peculiare est in hæreticis, quorum

44

45 *An propria auctoritate possit coniux Catholicus ab hæretico non resipiscendi discedere.*

FFf 2 quorum

quorum consortium vitandum esse ab omnibus indifferenter monet Paulus ad Titum 3. dicens, *hereticum hominem, post unam, & secundam correctionem deuota*. Vnde coniux scienter contrahens matrimonium cum heretico, vel cohabitans habet contra se iam aliquam hæresis præsumptionem, vt docet Farinacius de hæresi quæst. 190. num. 50. & vxor receptans virum hereticum, vt præsumptionem euadat, & ne tanquam faultrix hereticorum puniatur, probare debet se non causâ hæresis, sed affectu maritali eum recepisse, vt docet idem Farinacius ibi quæst. 182. num. 150. & sequenti. Imò volunt aliqui, non solum posse sed debere coniugē diuertere à coniuge heretico, quos refert, & sequitur Sanchez *vbi supra num. 5.* Hoc tamen si vniuersaliter intelligatur, nimis durum est, quia sæpe tot damna ex separatione sequi possunt, vt teneatur coniux Catholicus non discedere, sed ad ea damna vitanda subire periculū aliquod proprium ex coniuctu cum heretico, quod cum diuina gratia superare potest, v.g. si filij paruuli relinquendi sint sub cura, & educatione parentis heretici, quorum spirituali salutari parens Catholicus consulere debet, vt notauit Hurtado dicta disp. 76. n. 225. Aliquando etiam, licet non teneatur manere, potest tamen ex separatione tale damnum pati, vt excusetur à separatione. Quod commune est in aliis materiis, in quibus agitur de vitando periculo etiam proximo alicuius peccati: potest enim contingere, & sæpe contingit, vt propter graue damnum possit aliquis manere in periculo, & occasione peccandi, licet aliquando melius, & laudabiliter faceret eam deferendo. Quod ergo in aliis materiis contingit, potest facili in hac etiam contingere. Nam potest coniux catholicus pendere ab heretico, quod necessaria ad sustentationem iuxta sui status conditionem; potest etiam grauius ferre, quod cogendus sit castè viuere, & ab omni coniugij copula abstinere, & alia eiusmodi, quæ quidem, licet possent laudabiliter contemnere, & tolerare, vt tutius degeret, & longius ab omni hæresis periculo, non videretur tamen semper ad hoc sub peccato graui cogendus, vt significat idem Hurtado *vbi supra §. 224.*

45. Quartur tertio an postquam coniux hereticus emendatus est, debeat Catholicus ad eum redire, & eum recipere. Concedunt omnes, quando res est adhuc integra, hoc est, quando catholicus nondum statum mutauit per transitum ad religionem: quando verò res non est integra, negant aliqui, quos affert Sanchez dicta disp. 15. n. 14. quia adulter emendatus non debet recipi ab innocente, qui ab eo recessit, etiam si sit emendatus. Hoc tamen exemplum probaret etiam si Catholicus statum non mutasset; nam adulter non debet recipi post emendationem ab innocente, qui adhuc statum non mutauit. Quare communis, & vera sententia Doctorum, quos affert, & sequitur Sanchez *ibi num. 13.* vniuersaliter asserit debere recipi hereticum emendatum à coniuge Catholico, qui propria auctoritate discesserat, vt constat ex cap. finali, de conuersione coniugatorum, cuius hæc sunt verba: *mulier, quæ in fide remansit, potest nolente viro, qui ab infidelitate reuertitur, propter quam ab eo fuerat iudicio Ecclesie separata, ad religionem liberè conuolare*. Vbi requiritur sententia diuortij ab Ecclesia antea prolata, vt post viri poenitentiam vxor possit ad religionem transire, & clarius idem colligitur ex cap. de illa de diuortijs: cuius hæc sunt verba: *De illa, quæ à viro suo labente in hæresim, ipsius consortium sine iudicio Ecclesie declinauit, videtur nobis, quod mulier ei, cum reuersus fuerit, esse reddenda: quæ etiam si reuerti noluerit compellatur: si verò iudicio Ecclesie ab eo recessit, ad recipiendum eum nullatenus dicimus compellendam*. Vbi vniuersaliter dicitur reddenda vxor, nulla facta differentia inter eam, quæ iam transierat, vel non transierat ad religionem. Vnde inferre idem Sanchez ibi, profectionem antea factam non præiudicare viro, sed præiudicare vxori, vt non possit debitum coniugale petere, sed solum reddere, nec possit mortuo viro aliud matrimonium contrahere, vt in simili tempore suscepisset. Differentia verò inter adulterum, & hereticum constabit ex dicendis.

Quando verò coniux Catholicus præcedente Ecclesie iudicio discessit, an post heretici emendationem debeat eum recipere, non est eadem Doctorum sententia. Aliqui enim primò dicunt semper hereticum emendatum esse recipiendum à coniuge Catholico, quos affert Sanchez *vbi supra num. 16.* fundamentum sumit ex verbis Innocentij III. in cap. quanto, de diuortijs, vbi postquam respondit coniugem Catholicum non posse viuente heretico aliud matrimonium inire, quia matrimonium inter baptizatos initum est omnino indissolubile, atque hoc pacto impeditur fraus multorum, qui hæresim simularent, vt matrimonia sibi ingrata dissoluerent, & facto secundo matrimonio ab hæresi resisteret postea addidit hæc verba: *Per hanc ipsam responsionem illa soluitur quæstio: utrum ad eum, qui ab hæresi, vel infidelitate reuertitur, is qui permansit in fide redire cogatur*. Videtur enim sensus ex antecedentibus esse, quod cogendus sit reuerti, ne deat anfra hæresim simulandi ad celebrandum diuortium.

Ab hac sententia parum distant alij, qui tunc solum dicunt non esse cogendum Catholicum vt redeat, quando hereticus non vnus, sed plurius hæresim damnatus fuerat, & iterati criminis: quo casu potest biennio expectare, ad veram emendationem probandam, qua comprobata debet ad eum redire: non verò bene comprobata poterit ad religionem, vel sacros ordines transire ita Henriquez lib. 2. de matrimonio cap. 17. num. 6. vbi alios affert, non tamen satis ad eorum mentem, vt notauit Sanchez *vbi supra num. 17.* qui bene aduertit huius secundæ sententiæ nullam apparere fundamentum.

Tertia sententia docet, debere coniugem Catholicum ad coniugem emendatum redire, etiam si iudicium Ecclesie præcesserit, nisi velit ad religionem transire. Hanc tenent plurimi, quos affert idem Sanchez *ibi num. 18.* qui eam valde probabilem iudicat, sicut etiam probabilem putat Hurtado, dicta disputatione 76. §. 194. Hoc enim pacto conciliari videntur dicta illorum trium Pontificum, non quia vt aliqui volunt posteriores correxerint statuta priorum, sed absque vlla correctione: Nam Gregorius IX. in dicto cap. mulier, de conuersione coniugatorum dixit, quod vxor Catholica separata iudicio Ecclesie possit ad religionem transire, etiam si coniux ad fidem redierit. Urbanus III. in dicto cap. de illa, dixit solum separatam iudicio Ecclesie non esse

47

si coniux
Catholicus
præcedente
Ecclesie iudicio
discessit,
an post
heretici emenda-
tionem debeat
eum recipere.

Secunda sen-
tentia.

48

Tertia sen-
tentia.

compellendam ad virum conuersum redire, quia nimirum non poterat prohiberi ab ingressu religionis, ad quam habebat ius. Denique Innocentius III. in dicto cap. *quanto* qui medius fuit inter Urbanum III. qui præcellerat, & Gregorium IX. qui postea subsequutus fuit, neutri contradixit, sed solum significauit in genere esse compellendam, vt rediret ad virum, non tamen vetuit religionis ingressum. Melius meo iudicio probari posset hæc sententia, quia in dubio in iis, quæ spectant ad ius positium, standum est decretis posterioribus: cum ergo Gregorius IX. fuerit vltimus, & ipse in dicto cap. *mulier* expressè dixerit posse vxorem transire ad religionem, quando iudicio Ecclesiæ ab hæretico discessit, huic standum erit, etiam si Innocentius III. contrarium antea significasset. Rursus licet Urbanus III. in dicto cap. *de illa* vniuersaliter significasset, non esse vxorem illam cogendam redire ad virum, quando iudicio Ecclesiæ ob hæresim ab eo discessit: cum tamen postea Innocentius III. in dicto cap. *quanto* vniuersaliter etiam contrarium significauerit, huic standum erit, nisi in casu postea à Gregorio IX. excepto de ingressu religionis.

49 *Quarta sententia satis communis.*
Est tamen quarta sententia satis communis, quam perspicuam, & verissimam esse dicit Basilus Pontius lib. 9. *de matrim. cap. 3. 2. num. 3.* quæ docet, quamuis coniux propria auctoritate discedens, debeat ad coniugem conuersum redire; secus tamen si iudicio Ecclesiæ interueniente, & hoc suæ velit religionem ingredi, siue in sæculo separatus remanere. Hanc tenent plures antiquiores, & recentiores Theologi, & Canonistæ, quos refert, & sequitur Sanchez *dicta diss. 15. num. 19.* Hurtado *vbi supra §. 201.* & alij, quæ etiam mihi magis placeat.

Probatum primò quia legum correctio, quantum fieri potest, vitanda est, nec facillè credendum Pontifices illos toties breui tempore in hoc puncto diuersa statuissè. Difficile autem est reterta tertia sententia, eos ita conciliare, vt idem omnes fenerint. Si enim contendas Innocentium, & Gregorium extra vnum casum religionis, voluisse vxorem redire debere ad virum, ab hæresi conuersum, non apparet, quomodo non reuocauerint facultatem vniuersalem ab Urbano III. commemoratam, vt mulier, quæ præcedente iudicio Ecclesiæ ab hæretico discesserat, nunquam compelleretur ad ipsum etiam ad fidem conuersum reuerti, nec ipsum ad se venientem recipere, vbi ex contextu apertè constat non loqui de ea, quæ veller religionem ingredi, sed quæ noller in domum suam virum ab hæresi conuersum, & reuertentem recipere.

50 Quod verò posteriores Pontifices non intenderint moderari, aut ex parte reuocare facultatem ab Urbano III. commemoratam, & assertam diuortij perpetui: probari potest secundò, quia si hoc intendisset Innocentius III. in dicto cap. *quanto*, sicut ibi meminit decretalis Cælestini Antiquæ, cuius sententiæ dicit se dissentire quoad dissolutionem vinculi: sic etiam meminisset Decretalis Urbani III. declarantis facultatem generalem ad diuortium perpetuum, quam facultatem maiori ex parte reuocare valebat. Quod tamen Innocentius non fecit, nec verbum de illa doctrina apposuit, sed verbis generalibus dixit, ex principiis positis colligi posse, quid dicendum de recipiendo hæretico conuerso à con-

Card. de Lugo de virtute Fidei diuina.

iuge fideli, quæ verba non sufficerent ad reuocanda decreta prædecessorum expressa, vt constat ex praxi, quæ eiusmodi decreta non per consequentias, sed formaliter, & expressè reuocari solent. Notandus obiter grauis lapsus Redelli *de obligat. inst. 2. part. lib. 2. quest. 18. sect. 4. in principio*, vbi dicit Auctorem illius capitis *quanto*, fuisse Alexandrum III. qui prior fuit Urbano III. & ideo decretum Alexandri declaratum fuisse postea ab Urbano III. in dicto c. *de illa*: errauit ergo putans Auctorem fuisse Alexandrum III. cum fuerit Innocentius III. posterior Urbano III. & ex illo errore conclusiones falsas intulit in explicanda horum Pontificum mente.

Tertiò probat. potest ratione, quia reuocatio illa in eo sensu non esset rationi satis consona: nam relicta esset coniugi Catholico facultas ad id quod plus, & difficilius esset, & ablata esset ad id, quod minus, & facilius erat: nimirum esset ablata facultas ad viuendum seorsim à coniuge in domo separata, & relicta esset ad mutandum statum per professionem religiosam, quod multò plus est; Nam coniux habens copulam cum consanguineis sui coniugis priuatur iure petendi debitum, atque adeo coniux potest ei non redere, sed thorum separare: non tamen potest ingredi religionem sine consensu coniugis, aut nisi coniux etiam statum mutet. Et certè in casu nostro multò plus præiudicat coniugi hæretico conuerso, quod eo inuito possit coniux Catholicus religionem profiteri, quàm quod possit quoad thorum, & habitationem separari. Nam professione religiosa semel emissâ, præcisâ est omnis spes alteri coniugi, qui debet manere incapax alterius matrimonij, dum coniux religiosus viuât, & sine spe reconciliationis. Quando verò singuli in sæculo seorsim manent, semper potest esse spes reconciliationis, ad quam promerendam, & obtinendam potest coniux conuersus continuò aspirare. Facilius ergo posset relinqui coniugi Catholico facultas ad manendum seorsim in sæculo, quàm ad præcidendam radicis spem totam suo coniugi per professionem religiosam.

51 Dicit aliquis, coniux etiam potest post matrimonium ratum, & non consummatum fieri religiosus, & tamen non potest manens in sæculo separari à suo coniuge; non ergo mirum, quod hoc ipsum concederetur coniugi Catholico post iudicium Ecclesiæ. Respondeo esse magnum discrimen: nam in primo casu per professionem religiosam, dissoluitur matrimonium quoad vinculum; quare facultas illa multò minus grauis est alteri coniugi, cum maneat liber ad contrahendum aliud matrimonium, quàm si manente vinculo, posset fieri separatio quoad thorum eo inuito: non ergo datur facultas ad aliquid plus, & ad difficilius, sed ad aliquid minus, & quod minus præiudicat alteri coniugi: at in casu nostro vinculum remaneret integrum, & ablata esset omnis spes coniugi conuerso obtinendæ reconciliationis quoad thorum, quod quidem multò magis durum esset ipsi, quàm si coniux Catholicus remaperet in sæculo separatus. Cum ergo tota hæc facultas coniugis Catholici, sit in pœnam hæretici, non esset rationi consonum, quod mitigaretur hæc pœna, quoad id, quod minus torquet, & relinqueretur quoad id, quod magis torquet: imò non solum relinqueretur, sed etiam augetur pœna: si enim

FFf 3 coniux

coniux Catholicus non posset separari sine professione religiosa, eligeret sæpius hanc professionem, ne ad coniugem cogere redire, quam tamen professionem non eligeret, si posset libere in sæculo separatus manere: quod totum redundaret in grauiorem conuersi coniugis pœnam, cui melius esset, quod Catholicus posset manere in sæculo separatus, quam quod non posset, cum ex illa necessitate ad professionem religionis priuaretur sæpius coniux conuersus spe reconciliationis ad thorum, qua spe, & quidem facilius probabili posset interim suam solitudinem facilius tolerare.

53 Quartò probant aliqui, quia hæc facultas vniuersalis in coniuge Catholicæ videtur fundata aliquo modo in iure, quatenus in iure fideles absoluuntur ab omni debito infidelitatis, & obsequij hæreticis damnatis debiti, vt constat ex cap. finali, de hæreticis (non lib. 6. vt citat Sanchez *ubi supra*, num. 19.) vbi omnes ab eiusmodi debitis ipso facto absoluuntur, sub qua generalitate videtur etiam hoc debitum comprehendere. Hæc tamen fortasse non est ratio satis efficax.

Denique probari potest solutione fundamenti contrarij, quod totum defumebatur ex decretis Innocentij III. & Gregorij IX. *suprà* relatis. Et in primis Innocentius III. in dicto cap. *Quanto*, non videtur contrarium asseruisse. Omnis autem aliis solutionibus dicimus, Innocentium in illis verbis generalibus nihil determinasse, sed solum dixisse, posse ex doctrina à se ibi tradita decerni an coniux Catholicus redire cogatur ad coniugem ab infidelitate conuersum. Præmiserat enim contra Cælestini opinionem per hæresim non dissolui quoad vinculum matrimonium inter baptizatos celebratum, nec eos posse postea alia matrimonia inire: ex qua responsione dicit colligi, quid dicendum sit in ea questione, an coniugi conuerso reddenda sit vxor Catholica: quod verissimum est. Nam ex illo principio, quod scilicet matrimonium indissolubile sit quoad vinculum, pender magna ex parte decisio huius alterius questionis. Consequenter enim dicendum est, coniugem Catholicum non potuisse aliud matrimonium celebrare, sed vel rediturum ad priorem coniugem, vel calibrem mansurum. Rursus ex eodem principio sequitur, quod coniux Catholicus non potuit propria auctoritate in perpetuum discedere; cum enim maneat vinculum coniugij, tenetur cessante causa hæresis, ob quam potuit iuste discedere, redire ad coniugem conuersum. Cum hoc tamen fiat, quod si non propria auctoritate, sed Ecclesiæ iudicio discessit, possit non redire, quia Ecclesiæ in pœnam potuit iuste priuare hæreticum iure repetendi, & cogendi coniugem, sicut potest cum aliis grauioribus pœnis punire; & sicut ob copulam cum consanguineis coniugis habitam, priuat perpetuum eum, stante etiam vinculo matrimonij, iure petendi debitum coniugale.

54 Vnde infertur primò ratio discriminis, cur discedens auctoritate propria teneatur postea redire ad coniugem conuersum, non verò qui iudicio Ecclesiæ discessit. Quia nimirum discedens auctoritate propria vsus est iure naturæ ad vitandum periculum imminens ex consortio hæretici; quo periculo cessante, cessat ius ad separationem. Quando verò intercedit iudicium Ecclesiæ, separatio est pœna imposita ab Ecclesiæ,

quæ priuat hæreticum iure repetendi coniugem, pœna autem non cessat etiam cessante peccato, sed adhuc post conuersionem puniunt iuste peccato ob hæresim præteritam.

Infertur Secundò, differentia inter adulterum, & hæreticum: nam coniux innocens discedens etiam propria auctoritate ab adultero, non cogitur ad eum etiam emendatum redire: Catholicus verò propria auctoritate discedens ab hæretico, tenetur redire ad ipsum conuersum, & emendatum. Ratio autem differentia, omitti alius, hæc est, quod hæresis solum dat ius separationis ratione periculi, quare cessante periculo cessat ius adulterium verò non dat ius ratione periculi sed quia frangenti fidem fides seruari non debet, cum autem fieri non possit, quod adulter fidem coniugi non violauerit, necesse est, quod maneat innocenti ius perpetuum ad non seruandam fidem in cohabitatione, & thoro promissa.

Hæc tamen occasione quartò potest quartò, an sicut Ecclesiæ potest hæretico conuerso, & emendato remittere postea pœnas alias, quas per sententiam incurrit, sic etiam possit remittere hanc pœnam atque adeo cogere Catholicum coniugem, vt ad ipsum redeat etiam si iudicium Ecclesiæ præcesserit de separatione perpetua: de qua questione nihil apud Auctores inuenio. Videtur autem ex proximè dictis sequi, quod possit hæc pœna remitti, & consequenter coniux Catholicus possit postea cogi ad coniugem conuersum redire, quia cum ex se non haberet ius diuerendi in perpetuum, sed solum hæreticus priuatus esset iure repetendi coniugem in pœnam sui delicti, consequens est, vt condonata hæc pœna, recuperet ius illud repetendi coniugem, atque adeo coniux Catholicus, non habeat exceptionem, qua excusetur a reditu. Confirmaturque potest, quia similiter propter copulam cum consanguineis coniugis priuat coniux incestuosus iure petendi debitum, & consequenter alter coniux potest ei petenti negare, & separare se quoad thorum: si tamen incestuosus dispenderit, vt possit petere, & condonetur ei pœna illa, eo ipso alter coniux perdit ius negandi, & tenetur petenti reddere debitum, vt faceret Sanchez *lib. 9. de matrim. Diss. 6. num. 10.* Idem ergo erit in casu nostro condonata hæretico conuerso pœna, quæ sola dabat ius coniugi Catholico negandi reditum ad coniugem post iudicium Ecclesiæ.

Aliunde tamen videtur non posse post iudicium Ecclesiæ condonari hanc pœnam coniugi hæretico in præiudicium coniugis Catholici, qui iam videtur ius acquisiuisse ad diuortium perpetuum, nec videtur posse hoc ius semel acquisitum ab eo auferri. Ad quod est optimum exemplum in seruis hæreticis, qui in pœnam domini, liberi fiunt statim post declarationem hæretici à iudice factam: si verò postea beneficio Principis hæreticus conuersus in integrum restituitur, & condonetur ei omnis pœna, non ideo serui illi liberi iam facti redeunt ad pristinam seruitutem; quia libertas semel acquisita auferri non debet, vt cum Molina tom. 1. *de iust. disp. 40.* Penna, & Simancas docet Thomas Sanchez *lib. 2. in Decal. cap. 24. numero 12.* similiter ergo coniux Catholicus, qui liber sit ab obligatione cohabitationis, & thori post declarationem iudicis, non debet hac libertate iam semel acquisita priuari, etiam si coniux in pristinum statum Principis beneficio restituitur, & pœna

pœnæ omnes ei condonantur. Ad quod potest etiam deferre exemplum filij, qui per hæresim patris iuridicè declaratum exit ab eius potestate sitque sui iuris: si autem pater postea Principis beneficio restituitur, & liberetur à pœnis, non ideo filius debet recidere in patriam potestatem à qua semel liberatus fuerat.

58 Ego huic secundæ parti magis assentior, cuius exempla aptiora, & similia videntur. Ad exemplum verò in contrarium adductum illius, qui dispensatione obventa potest debitum coniugale petere, & coniux debet ei reddere non obstante copula cum consanguineis suis præcedente, responderi potest differentiam esse, quòd in eo casu impedimentum petendi debitum totum se tenet ex parte coniugis incestuosi, qui ob affinitatem contractam impeditur à petenda copula, licet consequenter possit coniux innocens illam negare, cui quidem Ecclesia nullum ius concedit ad negandum, sed ipso facto, & ex natura rei, eo quod alter non habeat ius petendi, potest ei negari, quod sine iure petit. Impedimentum autem affinitatis etiam ante matrimonium contracta auferri bene potest ab Ecclesia per dispensationem inuito etiam vno ex contrahentibus, quare non minus poterit auferri impedimentum affinitatis contractæ post ipsum matrimonium, & consequenter auferuntur eius effectus, quorum vnus erat, quòd coniux innocens negare posset copulam, quæ sine vilo iure propter impedimentum non ablatur ab ipso peteretur. At verò in casu nostro ius ad separationem, & diuortium perpetuum nõ consequenter, sed immediatè tribuitur coniugi Catholico ab Ecclesia in pœnam hæresis: sicut seruis conceditur immediatè libertas ob hæresim domini: neque enim illa libertas est effectus procedens ex aliquo impedimento tenente se ex parte domini, sed est beneficium propriè seruis concessum in odium domini, quod beneficium semel seruo concessum non potest ab eo inuito auferri, similiter in casu nostro coniugi Catholico immediatè, & non consequenter conceditur facultas diuertendi in perpetuum, quæ facultas, & quasi libertas à debito cohabitationis, & thori semel ei concessa non potest ab eo inuito auferri, quia id quod nostrum semel est, sine facto nostro auferri à nobis non potest, iuxta vulgarem iuris regulam.

59 Confirmatur, & explicatur primò hæc differentia exemplo excommunicationis, quæ priuat excommunicatum iure agendi in iudicio, atque ideo aduersarius potest eum exceptione repellere, vt constat ex cap. 1. de exceptionibus in 6. & tamen quia hæc facultas repellendi non cõceditur aduersario immediatè, sed est effectus natura sua consequens ex impedimento tenente se ex parte actoris, qui ob excommunicationem non habet ius agendi in iudicio; hinc fit vt inuito aduersario possit totum illud impedimentum per absolutionem auferri, & consequenter aduersarius non habet ampliùs facultatem illum repellendi. Sic ergo se habet impedimentum ex copula illa incestuosa, quod totum se tenet ex parte coniugis incestuosi, & ideo potest inuito altero coniuge innocente auferri.

Confirmatur secundò quia impedimentum coniugis incestuosi ex copula cum cõsanguineis coniugis post matrimonium ortum non potest per conditionem coniugis innocentis condonari, itaut postea possit coniux incestuosus liberè

debitum petere; sed debet per solam dispensationem auferri: cum tamen ius ad diuortium, quod coniux Catholicus post iudicium Ecclesiæ habet, vt diuertat ab hæretico etiam conuerso in perpetuum, possit per ipsius coniugis Catholici condonationem auferri. Quæ differentia oritur solùm ex eo quod impedimentum primum ita sit pœna, vt non imponatur in fauorem coniugis innocentis, sed in meram pœnam incestuosi, licet consequenter innocens habeat facultatem negandi copulam; at verò ius ad diuortium ab hæretico ita est pœna, vt sit etiam fauor Catholico concessus, vt notauit Sanchez dicto lib. 10. disp. 15. num. 26. vbi obiter hanc nostram sententiam significauit dicens de hoc iure ad diuortium: *Vnde de ipso Catholico inuito nequit id impedimentum tolli*: quia nimirum fauor ei immediatè concessus non potest ipso inuito ab eo per dispensationem auferri.

Quæritur quintò, qualis Ecclesiæ sententia desideretur ad hoc ius diuortij perpetui, an scilicet sententia diuortij expressa, an verò sufficiat sententia declarans coniugem hæreticum, & an sufficiat sententia declarans fuisse hæreticum, an verò requiratur sententia declarans esse adhuc hæreticum impœnitentem, & non reconciliatum.

Prima sententia est Duffandi in 4. disp. 39. diff. vnica, propositione 13. dicentis, sufficere si hæreticus in absentia damnetur, & eius statua commutatur; secus si per inquisitores reconciliatus sit. Ab hac sententia parum distat Rebellus 2. part. de oblig. iustit. lib. 2. quæst. 18. num. 5. & seqq. qui docet, si vxore directè agente ad separationem ob causam hæresis, lata sit ab Ecclesia sententia diuortij, non teneri postea vxorem ad recipiendum virum reconciliatum, & emendam, si vxor velit ingredi religionem, iuxta id quod deciditur in dicto cap. de illa. Si verò non præcessit sententia directæ diuortij, sed condemnatio hæretici, vt pertinacis, licet non sit improbabile, quòd possit etiam tunc vxor religionem ingredi; verius tamen esse, viro postea reconciliato reddendam esse vxorem, saltem si non fecerit professionem in religione: si verò eam fecerit, possit in foro conscientie vxorem non redire, in foro tamen externo reddendum esse viro resipiscenti, quoties sententia de diuortio non præcessit. Si verò vxor constet coniugem non esse emendatum, poterit, si damnum spirituale sibi ab eam consortio timet, ad eum non redire, quantumuis ab Ecclesia redire cogatur. Vnde tandem sessio 3. concludit, quando vit per sententiam declaratur fuisse hæreticus, sed iam nunc emendatus, & ideo publicè reconciliatur, cogendam esse vxorem in vtroque foro ad illum recipiendum, nec posse ingredi religionem & in vniuersum quoties diuortij sententia expressa, non præcessit, debere reddi vxorem viro resipiscenti: præcedente tamen diuortij sententia ob hæresim posse vxorem religionem ingredi: quod si velit in sæculo manere reddendum esse coniugi, quoties resipuerit. Hæc Rebellus loco citato.

Alij plures communiter docent, sufficere iudicium Ecclesiæ, quo declaratur coniux hæresim contraxisse, etiam si specialiter non declararet, facultatem diuortij alteri coniugi competere, quo iudicio posito, etiam si hæreticus resipiscens reconciliatur Ecclesiæ, coniux Catholicus potest ad eum nunquam redire. Ita plures, quos asserit,

FFF 4 80

60
Qualis Ecclesiæ sententia desideretur ad hoc ius diuortij perpetui.

Prima sententia.

61
Sententia tamen.

& sequitur Sanchez *dicta disp. 15. num. 20.* Bafilus Pontius *dicto lib. 9. cap. 22. num. 3.* Hurtado *dicta disp. 76. §. 206.* & alij, quos afferunt.

Probant verò sufficere, quod coniux declaratur ab Ecclesia hæreticus, licet non declaratur impœnitens, sed ob pœnitentiam ad reconcilia-tionem admittatur. Quia sicut aliæ pœnæ hære-ticis impositæ non requirunt impœnitentiam, nec per pœnitentiam subsequenter auferuntur, sed incuruntur eo ipso, quod aliquis hæresis damnatur; ita dicendum videtur de hac pœnâ, ad quam decreta suprà allegata nihil aliud pec-tunt, nisi ut coniux propter coniugis hæresim iudicio Ecclesiæ separetur, & eo ipso dicunt, non esse coniugi reddendum, postquam ad fidem re-uerfus fuerit.

62

Obiectio 1.

Obiicit primò Rebellen *vbi suprà num. 10.* § prima ratio, quia iudices, & inquisitores, quan-do hæreticum pœnitentem puniunt, non inten-dunt imponere hanc pœnam perpetui diuortij, imò contendunt, ut à suo coniuge beneuolè re-cipiatur, prout dicit in Lusitania fieri. Respon-deri posset, imò hinc posse argui coniugem Catho-licum habere ius ad diuortium, siquidem contendunt iudices in gratiam pœnitentis ab eo impetrare, ne iure suo utatur, sed coniugem re-conciliatum beneuolè recipiat.

Obiectio 2.

Obiicit secundò *ibidem*, quia si Ecclesia hoc intenderet, separaret coniuges fideles, postquam infideles esse desierunt, atque adeo cessante iam omnino causa separationis, quod iniquum esse constat. Responderi posset ex decretis suprà al-legatis constare, quod Ecclesia in odium hæresis concedere velit coniugi Catholico ius, ut si iudi-cio Ecclesiæ discessit, non redeat ad coniugem, etiamsi conuertatur ad fidem. Nec hoc iniquum est, quia sicut confiscationem bonorum, & alias pœnas perpetuò sustinet hæreticus, etiamsi con-uertatur, & reconcilietur; potest etiam hanc pœnam diuortij sustinere, præsertim cum hæc possit à coniuge postea condonari, aliæ verò pœ-næ non ita facile possint auferri. Est etiam con-gruentia ex parte coniugis Catholici, cui du-rum esset, si cogeretur postea ad coniugem in-famem, & damnatum redire, ut apud eum ma-nens fieret etiam participes infamiae: quare me-ritò hoc totum beneuolentiæ coniugis relin-quitur.

63

Obiectio 3.

Obiicit tertio §. sequenti, quia hæc facultas perpetua cederet in præiudicium fidei: nam si uterque coniux esset hæreticus contingeret, quod coniux nondum deprehensus minitaretur alteri iam comprehenso diuortium, si eum apud iudices manifestaret, unde occultarentur hoc metu multi hæretici. Responderi posset, quid-quid sit, an ius diuortij competat hæretico ad-uersus hæreticum, de quo postea, casum esse non morale, sed metaphysicum, cum nunquam hæ-minæ fuerint intentatæ, nec quidem moraliter intentari posse, cum non pateat aditus ad con-iugem carceratum, ut coniux liber hoc ei dicat, nec deessent alia mala, quibus posset eum de-terrere ab ipso detegendo, etiamsi non possit ini-nari diuortium.

An ius diuor-tij competat hæretico ad-uersus hære-ticum reuif-fus?

64

Sensitio An-doris circa prædicta,

Ut tamen verum fatear, mihi adhuc satis pro-babile est, sicut coniux non potest propria aucto-ritate recedere à coniuge, postquam iam est con-uersus; sic nec posse petere diuortium iudicio Ecclesiæ, nisi id petat, quando adhuc coniux est hæreticus. Fateor cum Sanchez, & aliis, diuortio

hoc semel concessio, non esse cogendum coniuge ut redeat postea ad coniugem, quando conuertitur: puto tamen non posse peti nec dari hoc di- uortium, nisi quando coniux in hæresi, vel infir- delitate adhuc manet. Nam decreta omnia supra adducta, ex quibus ius ad hoc diuortium, & eius perpetuitatem habemus, loquuntur planè de vxore, quæ à viro iudicio Ecclesiæ recessit ob hæ- resim, in qua adhuc maritus permanebat. Sic lo- quitur Urbanus III. in dicto cap. *de illa*, suppo- nit enim vxorem separatam iudicio Ecclesiæ ab hæretico, & ideo non esse illi reddendam, quando postea conuertatur. Si ergo postea conuertitur, antea hæreticus adhuc erat tempore separatio- nis; eodem modo loquitur Gregorius IX. in di- cto cap. *mulier*, de conuersione coniugatorum, dum dicit, posse inuito viro, qui ab infidelitate reuertitur, fieri religiosam vxorem, quæ antea ab eo fuerat iudicio Ecclesiæ ob infidelitatem sepa- rata: fuerat ergo separata ob infidelitatem adhuc perseverantem tempore separationis; siquidem postea sequuta fuit mariti conuersione. Nec habe- mus textum, in quo separatio concedenda dica- tur ob hæresim præteritam, quare non video, quo fundamento hanc pœnam adstruere possi- mus, quam nullo iure videmus induci, nisi doli- te adhuc coniugis infidelitate. Aliunde etiam concedenda viderentur absurda aliqua, & contra totius Ecclesiæ praxim: si enim in Germania nunc duo coniuges hæretici Ecclesiæ reconciliantur, quis credat si vir triduo ante vxorem reconcilia- tus fuit posse postquam vxor etiam reconciliata est, petere diuortium ab ea, eo quod in hæresi permanferit triduo post viri conuersionem. Hoc cerè inaudirum est, & merito petitio illa irride- bitur. Non ergo sufficit hæresis præterita ad hoc diuortium intentandum, nec id vspiam in iure inuenitur concessum. Vnde merito hanc senten- tiam expresse tradiderunt Ioan. Andreas in dicto cap. *finali de conuers. coniugat.* num. 2. & Ancha- ranus *ibid.* num. 4.

Maiores difficultates esse possunt, an ad hoc diuor- tium perpetuum sufficiat sententia super crimi- ne, quin explicè feratur super diuortio. Et qui- dem licet opinio suprà adducta, quod sufficit sententia lata super crimine probabilis sit; mihi ta- men magis placet, quod requiritur sententia prolata super ipso diuortio. Ratio autem est, quia quamuis pœnæ aliqua sint, quæ vt incur- rantur, & executioni mandentur, non sit neces- se quod Iudex eas pœnas imponat, quia impositæ sunt à lege, ita ut non sit in potestate iudicis eas impedire, sed eo ipso quod Iudex condemnat reum talis criminis pœnæ censetur impositæ à lege iure ipso sine altera sententia: aliæ tamen sunt pœnæ designatæ quidem à lege, sed ita vt re- quiratur sententia iudicis eas pœnas imponen- tis, vt cum aliis probat, & explicat Thomas San- chez lib. 2. in *Decal. cap. 22. num. 27.* vbi notat, prioris generis esse pœnam confiscationis bono- rum, quando ipso facto, vel ipso iure per legem imponitur, iuxta id quod dicitur in cap. *cum se- cundum leges* de hæreticis in lexto, vbi ita statu- tur: *confiscationis executio non fiat, donec sen- tentia fuerit promulgata super crimine.* Requiritur ergo, & sufficit sententia super crimine hæ- reticis, vt confiscationis pœna executioni man- detur, quamuis sententia nihil explicite de con- fiscatione dixisset. Quo supposito, vetius videtur pœnam diuortij perpetui non esse prioris gene- ris.

ris, sed posterioris, & requiri iudicis sententiam de ipso diuortio, vt possit contra hæreticum executioni mandari. Nam decreta, ex quibus hæc pœna colligitur, sunt dictum caput, *de illa*, & dictum cap. *mulier*, in quibus si eorum verba considerentur, videtur exigi non solum iudicium Ecclesiæ circa hæresim, sed etiam circa separationem, seu diuortium. Nam in dicto cap. *de illa*, Urbanus III. dixit reddendam esse viro conuerso uxorem, quæ sine iudicio Ecclesiæ ab eo recessit: & statim addit: *Si verò iudicio Ecclesiæ ab eo recessit, ad recipiendum eum nullatenus dicimus compellendum.* Quæ verba intelligenda videntur in sensu formali de iudicio Ecclesiæ iudicantis posse recedere à viro: nam facere aliquid ex consilio, vel iudicio Petri, est Petrum consuluisse, vel iudicasse vt fieret: recedere ergo iudicio Ecclesiæ, est quod Ecclesiæ iudicauerit posse recedere. Quem sensum magis explicuit Gregorius IX. in dicto cap. *mulier*, vbi sic ait: *mulier, quæ in fide remansit, potest nolente viro, qui ab infidelitate reuertitur, propter quam ab eo fuerat iudicio Ecclesiæ separata, ad religionem liberè conuolare.* Vbi exigitur quod Ecclesiæ ipsa separationem fecerit, quod propriè non fit, quando sola hæresis declaratur, nec sine violentia, & improprietate possunt ea verba alium sensum admittere: Cum ergo non habeamus aliunde hanc pœnam diuortij perpetui, nisi ex his decretis, in quibus tamen non exigitur sola sententia de crimine, vt factum fuerat circa pœnam confiscationis, sed iudicium de diuortio, & separatione, & nullquam hæc pœna ipso facto, aut ipso iure lege aliqua imponatur, non est cur dicamus, sufficere sententiam de crimine, nec opus esse, quod à iudice Ecclesiastico sententia etiam diuortij proferatur.

66
An coniux possit diuortium perpetuum apud iudicem petere quando coniux non in publico, sed secreto penitentiam ab inquisitoribus accepit, & ab hæresi reconciliatus fuit. Affirmant Sanchez *dicto lib. 10. de matrim. disp. 1. §. num. 20. in fine*, & Hortado *dicta disp. 76. §. 206.* quia licet in publico, siue in occulto, iam præcedit iudicium Ecclesiæ, quod sufficit ad perpetuum diuortium. Negant tamen id sufficere. Rebells *vbi supra sect. 3.* & Barbosa apud Sanchez *loco proxime citato*, vbi fatetur huic etiam sententiæ fauere Sotum ibidem adductum.

Hæc questio videtur ex parte à præcedenti questione pendere. Qui enim dicunt, sufficere ad diuortium perpetuum, quod præcedat iudicium Ecclesiæ de hæresi crimine, consequenter dicent, sufficere, etiam si non in publico, sed secreto sententia proferatur; quia iam præcedit verè iudicium Ecclesiæ. Supposita tamen sententia, quam magis probauimus, quod requiratur etiam Ecclesiæ iudicium circa diuortium, & separationem, posset magis dubitari, an reconciliatio coniuge post sententiam secretam possit alter coniux vt iure suo, & petere diuortium, & an debeat iudicio Ecclesiæ id concedi. Videtur enim, id fore contra intentionem iudicis, qui ideo noluerunt in publico reum reconciliare, quia voluerunt eius famæ, & exiliminationi consulere, dum sententia in occulto profertur, & penitentia secreta imponitur. Id autem totum frustra fieret, si posset coniux obtinere diuortium legitimum intuitu illius sententiæ, & reconciliationis secretæ: nam eo ipso publicaretur sen-

tentia, & condemnatio præcedens; quod confirmari potest, quia confiscatio etiam bonorum est pœna magis annexa hæresi, & ad quam executionem sufficit declaratio criminis, vt ex cap. *secundum leges*, de hæreticis in 6. supra vidimus; & tamen hæc ipsa pœna non mandatur aliquando executioni contra hæreticum, cui penitentia per secretam sententiam imponitur, vt videntur sentire plures, quos affert Castro Palao *tom. 1. tract. 4. disp. 5. punct. 24. m. 2.* multò ergo minus debet executioni mandari pœna diuortij, ad quam noua sententia circa separationem, & diuortium requiritur.

Ego tamen in primis puto, sequendo sententiam dicentem posse intentari hoc diuortium, etiam post reconciliationem, & ob hæresim præteritam dicendum esse, si verè sententia condemnatoria circa hæresim præcessit, posse alterum coniugem diuortium petere, nec id posse à iudice Ecclesiastico negari, excepto semper Summo Pontifice, qui pœnam remittere potest. Nam decreta Pontificum, vt vidimus, eam pœnam statuunt, & quidem in fauorem coniugis Catholici, qui eo ipso habet ius petendi, vt iudicio Ecclesiæ declaratur id, quod ei de iure competit, nec potest iudex inferior pœnam lege statutam in fauorem tertij ei non applicare requisitus ab eo cuius interest: cum ergo iam constet de crimine per sententiam non potest iudex negare id, quod coniux iure suo petit, iuxta facultatem, & ius lege sibi concessum. Nec obstat, eo pacto posse diuulgarì sententiam in occulto prolatam: quia in primis id per accidens erit, & quamuis iudices voluerint benignè, quantum erat ex parte sua consulere famæ delinquentis, non tamen se obligarunt ad id non detegendum, quando iure cogentur. Ponemus enim, quod ageretur postea de illo eligendo ad Episcopatum, vel aliquid aliud, ad quod hæresis præterita esset impedimentum legitimum, & propter suspicionem de sententia, & reconciliatione illa cogereur dicere, an haberet tale impedimentum. Adde, quoties sententia iudicis pronuntiatur, non manere vnquam rem ita occultam, vt non generetur infamia aliqua in reo damnato, ratione cuius durum sit coniugi, si cogatur ad illum recipiendum: quare potuisset ex lege ius habere, vt ab hac obligatione liberetur.

Nec etiam obstat, quod pœna confiscationis, non semper in eo casu mandetur executioni: quia præterquam quod in Hispania nulli hæretico remittitur confiscationis pœna, nisi sponte comparanti, vt testatur Simancas & Peña, quos affert & sequitur Castro Palao *vbi supra num. 3.* Aduertendum est, pœnam illam non ita absolute latam esse lege Ecclesiastica, sed cum facultate, vt iudices fidei possint eam in aliquibus casibus remittere, vt colligitur ex cap. *Per gentes*, de hæreticis, vbi de hæreticis dicitur: *neque ad eos bona vltèrius reuertantur, nisi eis ad cor reuerentibus, & abnegantibus hæreticorum consortium misereri aliquis voluerit.* Atque ita remitti posse in aliquibus casibus fatentur Glossa ibi, Abbas, Felinus, Farinacius, Simancas, & alij, quos affert & sequitur Castro Palao *dicto puncto 24. num. 1.* quæ tamen facultas non inuenitur concessa illis iudicibus quoad remissionem diuortij.

Difficilius tamen potest septimò quæri, an coniuge hæretico sponte comparente, & reconciliato absque sententia, atque ad penitentiam admissio

67

68

69

An coniuge hæretico reconciliato

que l'ato abs-
que sententia
Coflit conux
penholleus
et er iudi-
cium Ecclesia
circa diuor-
tium?

admisso, & consequenter ad eandem opinionem quod possit ob hæresim præteritam peti hoc diuortium, possit coniux Catholicus petere iudicium Ecclesiæ circa diuortium. Negant omnes, qui de condemnato iudicio secreto negarunt, & rursus idem videtur sentire Hurtado *dist. a. diff. 76. §. 2. 6.* his verbis, *si vero hæreticus sine accusatore adit iudicium, & ab eo reconciliatur more paterno, absque strepitu iudiciali, non potest deferri ab alio coniuge; quia illa non est sententia, nec eam sequitur ulla pœna forensis: & ratio videtur esse, quia cum hæc separatio sit pœna, non potest infligi hæretico non damnato, nec potest esse damnatio, ubi nulla est condemnatoria sententia.*

Hæc doctrina adhuc non caret difficultate, quia si decreta Pontificum ad hoc perpetuum diuortium coniugi Catholico concedendum nihil aliud exigunt, nisi ne fiat propria coniugis auctoritate, & sine iudicio Ecclesiæ, non facile apparet, cur coniux Catholicus non possit intentare causam diuortij ob hæresim coniugis, quamvis nulla de crimine sententia præcesserit. Vtitur enim iure suo ab Ecclesia sibi concessio, ut quia coniux hæreticus exstitit, Ecclesiæ iudicio liceat ipsi ab eo recedere. Poterit autem coniugis hæresim ex propria confessione comprobare, quia hæresi probata videtur habere ius ad separationem Ecclesiæ iudicio faciendam.

70

Ego distinguendum puto, si enim coniux Catholicus probare potest in iudicio hæresim sui coniugis, videtur consequenter ad illam opinionem posse, & debere audiri, ut obtineat iudicio Ecclesiæ facultatem, & diuortium, & separationem, quamvis coniux sponte ante comparuerit, & absque sententia condemnatoria reconciliatus fuerit. Si verò in iudicio non probare id potuerit, confessio coniugis sponte comparentis non faciet, quod ex vi illius indices proferant sententiam separationis. Ratio prioris partis est, quia hæc separatio sit quasi pœna hæresis, ob quam Catholico datur ius ad diuortium auctoritate Ecclesiæ faciendum: non est tamen merè pœna, sed fauor etiam mixtus, qui conceditur coniugi Catholico. Sicut etiam dotis amissio est pœna vxoris adulteræ, sed simul est fauor viri innocentis, ut dotem lucrari possit, & petere à iudice, ut eam sibi applicet; quare licet vxor sponte comparens apud iudices adulterium proprium confessâ impunitatem impetrasset; non tamen censeretur derogatum iuri mariti, ad lucrandam sibi dotem, & eam coram iudice petendam, si adulterium vxoris probare posset: nam impunitas concessa vxori non debet esse in præiudicium viri innocentis, cui ex lege ius datum est ad dotem lucrandam. Idem ergo dicendum videtur de hoc iure ad diuortium, quod ita est pœna hæretici, ut sit fauor lege concessus coniugi Catholico, cui in odium hæresis conceditur lege fauor ille, ut possit Ecclesiæ iudicio in perpetuum separari. Non est ergo hæc pœna sicut confiscatio bonorum, quæ est in merum odium hæretici, per accidens autem, & consequenter prouenit lucrum fisco, cui bona hæretico ablata applicantur. In nostro autem casu immediate attenditur fauor coniugis Catholici fugientis hæretici consortium, & in eius fauorem imponitur etiam hæc pœna coniugi hæretico, arbitrio tamen coniugis catholici exequenda, si ad Ecclesiæ iudicium recurrat: sicut amissio dotis vxoris

adulteræ respicit immediate fauorem viri innocentis, & qui grauitur ab vxore lapsus fuit, & ideo adulteræ imponitur etiam hæc pœna, si maritus eam à iudice petere voluerit.

Posterior verò nostræ sententiæ pars locum non semel habere poterit, quia sæpe coniux non poterit in iudicio probare hæresim sui coniugis, ut diuortium obtineat, nimirum quoniam sponte comparens, non solum voluit sibi promitti impunitatem ab aliis pœnis, & penitentis publicis, sed voluit etiam sibi ab hac alia præcautione, dando notitiam sui delicti solum in foro pæternò, ita ut notitia illa non posset ad iudicium contentiosum deferre, sed solum ad remedium spirituale suæ animæ: quoad cætera verò inquisitores non possunt vii notitia, & confessione illa. Postea ergo, quamvis coniux Catholicus ex suspicionibus, & rumoribus id sciat, non tamen poterit sufficienter in iudicio probare hæresim sui coniugis, nec requirere ad notitiam, quam inquisitores aliunde habent, quia notitia illa deferre solum potest ad remedium, non ad damnationem hæretici: in quo, & similibus admitto sponte comparentes effugere posse hoc iudicium Ecclesiæ ad diuortium: secus verò, quando aliunde probari potest eorum hæresis à coniuge Catholico: tunc enim impunitas eis promissa sponte comparentibus non auferit ius suum coniugi Catholico, ne causam diuortij ob hæresim coniugis prosequi possit, si reuera diuortium ob hæresim præteritam peti potest. In nostra tamen sententia hæc dux vltimæ quaestiones locum non habent, quia ius ad hoc diuortium non conceditur, nisi durante coniugis hæresi: quare siue ipse sponte comparens, siue per sententiam secretam reconciliatus sit, non potest postea coniux intentare separationem iudicio Ecclesiæ, sed solum posset in eo perseverare, si ante reconciliationem iudicio Ecclesiæ separati fuissent.

Quæritur octauò, An ad separationem ob hæresim sufficiat vnicus lapsus, an vero exigatur repetitio, & perseverantia, quæ ostendat incorrigibilitatem. Negant communiter doctores sufficere vnicum lapsum ad separationem auctoritate propria, licet sufficiat ad eam iudicio Ecclesiæ faciendam. Plures asserunt, & sequitur Sanchez *disto lib. 10. diff. 15. num. 11.* Pontius *disto lib. 9. cap. 22. num. 2.* Hurtado *disto diff. 76. §. 2. 8.* qui bene aduertit, sufficere vnum actum adeo vehementer expressum, ut non sit spes melioris frugis. Ratio autem est, quia cum facultas discendi ante iudicium Ecclesiæ non sit in pœnam, sed ex ipso iure naturæ ob periculum commercij, & cohabitationis cum hæretico, necesse est, quod hæresis ita egerit radices in corde coniugis, ut sit ab ea timendum: ex eo enim quod casu, & ex fragilitate semel, aut iterum coniux lapsus sit, ita ut facile resisteretur, & corrigendus credatur, non timetur praudenter tale periculum, imò coniugij ipsius amor exigit, ut coniugi lapsio manus porrigatur à coniuge Catholico, nec in ea necessitate spirituali deferatur. Cur autem vnicus actus aduersarij sufficiat ad diuortium, non verò vnus actus hæresis, ratio facilis est, quia per adulterium frangitur fides matrimonij, & frangenti fidem, non debet fides seruari: per hæresim autem matrimonij fides non frangitur, sed solum periculum commercij perniciosi reddit licitam separationem, quandiu coniux hæreticus non respiscit, vel

vel quando intercedit iudicium Ecclesie concedentis diuortium perpetuum in fauorem coniugis Catholici, & odium hæretici.

73 *An si uir- que coniux sit hæreticus*
 Quæri potest nono, an si uterque coniux sit hæreticus, possit quilibet vel propria auctoritate ad tempus, vel Ecclesie iudicio in perpetuum ab altero diuertere. Affirmant Doctores recentiores, Sanchez dicto lib. 10. disput. 16. num. 4. Hurtado dicta disp. 76. §. 2. 20. & fœuet Basilius dicto cap. 22. num. 6. Quia pœna hæc imposita est in odium hæretici: ex eo autem, quod actor sit æquè nocens, non minuitur alterius delictum, nec fit ut minori pœna dignus sit. Nec obstat exemplum adulteri, qui non potest diuortium petere ab alio coniuge adultero, sed delicta quoad hoc compensantur: est enim differentia, quod diuortium ob adulterium conceditur in fauorem coniugis innocentis, & ab ipso debet hæc pœna infligi: diuortium uero ob hæresim conceditur in pœnam hæretici, qui semper manet ea pœna dignus, licet coniux etiam hæreticus sit.

74 Hæc sententia nunquam mihi satis placuit nec eam in antiquioribus reperio; nec vnquam in usu fuit, nec fortè moraliter contingit, quod vnquam ad praxim reduci posset, & quod hæreticus petat diuortium ab hæretico, quia hæreticus est. Et in primis loquendo de separatione propria auctoritate facta absque iudicio Ecclesie non facile apparet, quomodo possit subsistere, cum iidem Auctores doceant, separationem illam non esse pœnam, sed esse licitam de iure naturæ ob vitandum periculum peruersionis. Quomodo ergo potest maritus, v.g. hæreticus, qui ipse propriam vxorem iam peruerit, & hæreticam fecit, separari ab illa, quandiu vxor non conuertitur, & hoc ad vitandum periculum ex eius consortio, cum tamen vir ipse in hæresi obstinatè persistat, & vxorem in hæresi confirmet; Apparentius dici posset, quod vxor tunc adhuc hæretica possit discedere à viro, si tamen aliqualem animum habeat cogitandi melius de religione vera eligenda, & examinanda, cui mari- ti coniugis impedimento maximo esse posset.

75 Loquendo uero de separatione, & diuortio faciendo auctoritate, & iudicio Ecclesie, non video, quomodo ex decretis Pontificum colligi possit, hæretico etiam aduersus hæreticum facultatem hanc concessam fuisse: Imo enim expressè dicunt id coniugi Catholico concedi aduersus hæreticum, ut constat ex sepe citato capitulo finali de conuersione coniugatorum, cuius verba sunt clara: *Mulier que in fide remansit potest nolente viro, qui ab infidelitate reuertitur propter quam fuerat ab eo Ecclesia iudicio separata, ad religionem liberè conuolare, in quo eodem sensu loquutus fuisse videtur Urbanus III. in dicto cap. de illa, de diuortio, ubi non videtur dubium, quod de vxore Catholica loquatur, dum dixit, de illa, que à viro suo labente in hæresim, ipsius consortium sine iudicio Ecclesie delinquit, videtur nobis, quod mulier ei, cum reuersus fuerit, est reddenda, que etsi reuer- ti noluerit, compellatur; si uero iudicio Ecclesie ab eo recessit, ad recipiendum eum nullatenus dicimus compellendam.* Certè si vxor fuisset hæretica frustra censuris Ecclesie compelleretur, ut ad virum conuersum rediret, cum ipsa Ecclesie censuras contemneret. Imò parum prudenter præciperet Pontifex, quod mulier hæretica redderetur viro

iam ad fidem conuerso; deberet enim potius separata tunc magis retineri, ne virum conuersum iterum peruerteret. Denique minus de vxore hæretica verificari possent verba postrema, *si iudicio Ecclesie ab eo recessit*: quomodo enim vxor hæretica, quæ Ecclesiam non agnoscit veram, recurrisset ad Ecclesie veræ iudices Catholicos ut diuortium obtineret? Decreta ergo illa nunquam egerunt, nisi de discessu coniugis Catholici, ab hæretico, & hæc sola quæstio erat illo tempore agitata prout satis significauit Innocentius III. in dicto cap. *Quanto*, de diuortio, dicens. *Per hanc ipsam responsionem soluitur illa quæstio, utrum ad eum, qui ab hæresi, vel infidelitate reuertitur is qui permansit in fide, redire cogatur.* Non ergo erat quæstio generalis, de quolibet coniuge, sed de illo qui in fide remanserat, an posset coniuge iam conuerso adhuc separatus remanere.

76 Ratione item probari hoc ipsum potest secundo, quia inutilis esset lex concedens coniugi hæretico facultatem diuortii iudicio Ecclesie faciendi à coniuge hæretico: quia nunquam coniux hæreticus iudicium Ecclesie adiret, cum veram Ecclesiam non agnoscat, nec eius potestatem, sed ab ea per hæresim se separauerit. Quorsu ergo Ecclesia hunc fauorem lege sua promitteret hæreticis manentibus hæreticis, qui nunquam eo frui per Ecclesie iudicium vellent?

Tertiò probatur, quia coniux hæreticus excommunicatus est ipso facto, ut constat, excommunicatus autem excommunicatione maiori, non debet audiri in iudicio tanquam actor, sed repellitur ab agendo eo ipso quod est excommunicatus, ut constat ex cap. 1. de exceptionibus in 6. & ex cap. solet. de sententia excommunicationis eodem libro. Quod procedit etiam in excommunicato tolerato, & quidem, quando editæ fuerant illæ decretales Urbani III. & Gregorij IX. omnes excommunicati excommunicatione maiori erant vitandi, & non tolerati; quare inutiliter concederetur tunc hæretico ius agendi ad diuortium, cum eo ipso, quod esset hæreticus, non deberet in iudicio audiri ad aliquid petendum.

77 Quarta denique ratio à priori est, quia falsò supponitur hanc esse meram pœnam, & non etiam fauorem concessum coniugi Catholico; constat enim ex dictis, esse etiam fauorem coniugi concessum, & ideo ipso solum petente mandatur exsequutioni, & ipse coniux Catholicus potest postea iuri suo cedere, & reconciliari coniugi, à quo per iudicium Ecclesie discesserat, quod non posset facere, si esset mera pœna, ut constat in eo, qui cognouit consanguineam coniugis, & ideo non potest amplius debitum coniugale ab vxore petere, nec coniux innocens potest ei hanc pœnam remittere, quia non est fauor coniugis innocentis, sed mera pœna coniugis incestuosi. Non est ergo fundamentum, ut dicamus Ecclesiam hunc etiam fauorem coniugi hæretico concessisse aduersus coniugem hæreticum.

Hoc tamen contrariæ sententiæ concederem quando uterque coniux in hæresim lapsus est, & postea alter ad fidem reuertitur, posse hunc coram iudice Ecclesiastico agere, & petere diuortium à coniuge, nec posse excludi, eo quod etiam ipse fuerit hæreticus, quia iam nunc est Catholicus & vult recedere à coniuge ob eius hæresim, atque

que ideo verificatur de illo, quod remanens in fide à coniuge ob infidelitatem recedit, quod solum petunt Pontifices in illis decretis ad hoc diuortium perpetuum concedendum.

78

An coniux hæresi recessit, possit petere diuortium à coniuge, qui in hæresi remansit, & hoc etiam postquam hic etiam ad fidem rediit, & reconciliatus est. Hæc tamen difficultas solum procedit in sententia dicente, posse hoc diuortium ob hæresim præteritam, etiam postquam coniux est Ecclesiæ reconciliatus. Imò propter hoc absurdum ab illa sententia supra recessimus, quia possent coniuges hæretici, postquam uterque est Ecclesiæ reconciliatus, alter ab altero diuortium intentare, eo quod hæretici fuerint, quod certe inauditum est, & nullo modo in iudicio Ecclesiæ audiretur. Vnde constat hanc actionem non concedi, nisi perseverante adhuc coniuge in sua hæresi, vel infidelitate, prout ex ipsis Pontificum decretis supra deduximus.

79

Decimo quaeritur, an coniux separatus à coniuge hæretico ob eius hæresim possit ingredi religionem. De coniuge Catholico iam dictum est supra, non posse ingredi, si recessit auctoritate propria, posse vero si iudicio Ecclesiæ recessit, ut constat ex dicto cap. finali de conversione coniugatorum, & aliis iuribus. Idem autem dicendum de facultate recipiendi ordines sacros extra religionem, docet Sanchez dicta disp. 15. num. 21. qui bene aduertit num. 22. ad hoc, ut Catholicus fiat religiosus, vel accipiat ordinem sacrum post sententiam illam diuortij, non esse necesse quod alter coniux damnatus de hæresi fiat etiam religiosus, vel voueat castitatem manens in sæculo, quia hæc facultas Catholico conceditur in prædictis decretis, sine ulla conditione, aut limitatione, nec potest ille alius coniux cogi inuitus ad professionem religiosam.

80

Difficultas est de coniuge hæretico, à quo Catholicus discessit, an possit ipse postea conuersus ad fidem fieri religiosus. Et quidem si Catholicus propria auctoritate discessit, non est dubium quod hæreticus postea conuersus non possit ingredi religionem, cum Catholicus teneatur illum iam conuersum recipere, quare solum posset id fieri, si uterque communi consensu religiosus fieret, sicut possunt ex communi consensu alij coniugati. Quando vero præcessit iudicium Ecclesiæ, vi cuius Catholicus diuortium fecit: tunc variae sunt sententiae, quas omitto, quia quaestio communis est etiam ad adulterum, à quo coniux innocens diuortium fecit, de qua videri potest Sanchez dicta disp. 15. num. 24. & disp. 10. eodem lib. Cum quo breuiter dicendum est, hæreticum post sententiam diuortij prolatam reconciliatum Ecclesiæ non posse, sine coniugis Catholici licentia, ingredi, & profiteri religionem: quia non obstante diuortij sententia, potest Catholicus quoties voluerit, hæreticum conuersum sibi reconciliare, & ad eum redire, nec diuortium datur in fauorem hæretici, sed Catholici, qui potest licentia sibi concessa uti, vel non uti, prout voluerit, & quantum voluerit. Censetur autem coniux Catholicus facultatem dare coniugi hæretico, ut religiosus fiat (& idem est ad ordinem sacrum suscipiendum, nisi irregularitas contra obstat) quoties ipse Catholicus religionem profiteretur, vel sacrum ordinem suscipit, cum iam non possit amplius ad coniugem redire. Sufficit item, si li-

centiam ei expressè concedat, quamvis contra Catholicus in sæculo maneat sine voto castitatis prout in simili dici solet de adultero per sententiam diuortij separato, in quibus consentiunt etiam Hurtado dicta disp. 76. §. 221. & Pontius dicto cap. 22. num. 4.

Vndecimo quaeritur, quid iuris habeat coniux Catholicus, si per vim impediatur, ne iudicem Ecclesiasticum adeat, & diuortium petat. Respondet Hurtado ubi supra §. 222. posse Catholicum religionem ingredi, & profiteri, vel sacros ordines accipere: quia non debet hæretico suare violentiam, qua impedit ne Catholicus iure suo utatur, & obtineat diuortium, ad quod obtinendum in iudicio habet ius ex lege id concedente. Mihi tamen hoc difficile videtur: quia licet in damno pecuniarum, & aliis, quæ relaxari possunt ab eo; qui iniuriam infert, detur ex iniuria obligatio ad reddendum indemnem eum, qui passus est iniuriam, & violentiam: in iis tamen, quæ non sunt in potestate eius, qui vim intulit, ut reddat indemnem illum, qui vim passus est, non potest locum habere regula illa. Hoc autem maxime locum habet in iis, quæ pertinent ad dissolutionem vinculi, vel thori matrimonij. Exemplum, est in matrimonio rato non consummato, in quo sponsi habent bimestre, quo possunt non consummare, sed ingredi religionem, & per professionem dissolvere matrimonij vinculum. Vnde vir extorquens copulam intra bimestre à sponsa per vim oppressa, infert illi manifestam iniuriam contra iustitiam. Non tamen potest postea sponsa ita liberè ad religionem transire, ut dissoluat matrimonij vinculum, quia privilegium illud dissoluendi vinculum datur professioni solum circa matrimonium ratum, non circa consummatum, quale verè est illud, ut cum aliis pro certo tenendum docet Sanchez lib. 2. de matrimonio. disp. 22. num. 4. nec enim vis illa facit, quod matrimonium maneat solum ratum, & non consummatum: noluit autem Deus hanc facultatem concedere coniugi circa matrimonium reuera consummatum: similiter ergo noluit Ecclesiæ concedere diuortium perpetuum coniugi catholico, & facultatem ingrediendi religionem ob hæresim coniugis, nisi præcedente eiusdem Ecclesiæ iudicio. Vnde cumque ergo proueniat, quod desit Ecclesiæ iudicium, non potest matrimonium dissolui perpetuo quoad thorum ob hæresim, nec etiam per professionem religiosam coniugis Catholici; Quia coniux hæreticus ob vim illatam, non tenetur ad ponenda ea, quæ ipse non potest ponere, non potest autem ipse manens in sæculo laicus dare facultatem uxori ad profitendam religionem, id enim sola Ecclesiæ facere posset, & non facit, nisi præcedente sententia diuortij ob hæresim coniugis.

Dicit aliquis, retorqueri posse contra nos exemplum adductum: nam si sponsa post matrimonium ratum intra bimestre per vim oppressa fuerit ad copulam, quamvis, matrimonium non dissoluatur quoad vinculum, ipsa proficiente religionem; potest tamen inuito marito religionem profiteri ipso in sæculo calibe manente, ut cum aliis docet idem Sanchez eadem disp. 22. num. 6. quia sponsa ius habebat ingrediendi religionem, quo iure priuari non debet ab iniusto oppressore: ergo cum coniux Catholicus habeat ius ad diuortium ab hæretico, non debet eo iure posse priuari per violentiam ab hæretico, sed ipso

ipso inuito poterit religionem profiteri. Respon-
deo negando Antecedens, & doctrinam illam
Sancti, & aliorum, cuius contrarium docet com-
munior Theologorum sententia, quos affert
idem Sanchez, *ibidem* num. 5. & probat latè, &
benè Basilius Pontius lib. 9. de *matrim. cap. 10.*
num. 3. Nam illud diuortium non procederet ex
privilegio professioni religioſe conſeſſo, ut diſ-
ſoluat matrimonium ratum: neque etiam ex alia
facultate ab Eccleſia conceſſa, cum nullibi re-
periat, neque ex conſuetudine, cum nunquam
fuerit in uſu. Ratio autem à priori eſt, quā in-
dicauimus, quia vir ratione iniuriæ non teneretur
ad ea, quæ non ſunt in eius poteſtate: non eſt au-
tem in eius poteſtate, quod manente viro laico
in ſæculo, vxor poſſit fieri religioſa, cum id Eccle-
ſia vniuerſaliter prohibuerit: non debet ergo vir
id permittere ad refarciendam iniuriam per vio-
lentiam illatam.

83
Maior diffi-
cultas.
Maior eſt difficultas, An licet hæreticus per
vim impediens ne vxor diuortium petat, non poſ-
ſit poſtea, nec teneatur ſinere, quod vxor tranſeat
ad religionem, prout tranſire potuiſſet, ſi petiſ-
ſet diuortium, teneatur tamen permittere, quod
vxor ſit ſeparata ab eius thoro, ſicut fuiſſet ſi ob-
tinuiſſet iudicium Eccleſiæ ad diuortium, ſi ſuo
tempore potuiſſet illud petere. Ratio dubitandi
eſſe poteſt, quia ſi ratione violentiæ adhibita vir
teneretur ad permittendam vxoris ſeparationem,
nec poteſt eam cogere ad thorum reperendum;
iam videtur vxor abſque iudicio Eccleſiæ ob-
tinuiſſe diuortium perpetuum. Quid enim vxor
Eccleſiæ iudicio obtineret, niſi facultatem ſepa-
rationis à viro, donec ipſa redire velleret? Hoc au-
tem totum videtur per violentiam ſibi factam
obtinuiſſe, cum iam non poſſit amplius vir eam
cogere ad thori repetitionem.

84
Cæterum in rigore loquendo, non videtur ne-
gandum coniugi Catholico hoc ſaltem ius ad
thori ſeparationem ob violentiam ſibi factam ad
non petendum diuortium, quod petere volebat.
Diximus enim, virum ratione iniuriæ, & violenti-
æ illatæ obligari ad reddendam indemnem vxori
in iis omnibus, in quibus ipſe indemnem
reddere poteſt. Hoc quippe onus ſecum affert ini-
uriam cõtra iuſtitiam, ut qui eam intulit, debeat
ſi poteſt reddere illum, qui iniuriam paſſus eſt, in
eum ſtatim, in quo fuiſſet, niſi præceſſiſſet iniu-
ria, ita ut nihil minus habeat, quàm ſecluſa ini-
uria habuiſſet. Hoc enim eſt æqualitas, quā iu-
ſtitia intendit. Quamuis autem vir non poſſit
permittere poſtea vxori ingreſſum in religionem,
quia leges Eccleſiæ non permittunt hunc ingreſ-
ſum durante vinculo matrimonij, niſi in certis
caſibus, & cum certis conditionibus: poteſt ta-
men permittere ei ſeparationem thori: ad hanc
enim poſſunt ſe ſe inuicem pacto mutuo coniu-
ges obligare, & poteſt quilibet eorum alteri pa-
cto remittere ius petendi debitum coniugale,
qua ceſſione poſita ex parte viri, v.g. non poteſt
amplius vxor à viro cogi ad debitum reddendum,
ut cum communi Doctorum docet Sanchez lib.
9. de *matrim. diſp. 37. n. 19.* Ad hoc ergo ipſum,
quod vir nulla præcedente iniuria, aut violentia
potuiſſet ſponte ſua promittere vxori, & ad quod
ex vi pacti teneantur, cur non poterit teneri ti-
tulo iniuriæ, & violentiæ illatæ, ut ſeruet quan-
tum poteſt vxorem indemnem, & fruentem ea-
dem libertate, quā habuiſſet, niſi per vim fuiſ-
ſet impedita à petendo diuortio perpetuo tunc,

Card. de Lugo de virtute Fidei diſtina.

quando facile diuortij ſententiam obtinere po-
tuiſſet?

Duodecimò quæritur, an coniux Catholicus
poſſit condonatione cedere huic iuri, quod ha-
bet ad diuortium ob hæreſim ſui coniugis. Ratio
dubitandi eſſe poteſt, quod hæc ſeparatio eſt
pœna ab Eccleſia inflicta hæretico: pœna autem
criminis non poteſt condonari, niſi à Principe.
Omnes tamen ſupponunt, & fatentur poſſe con-
iugem Catholicum renuntiare huic iuri, & re-
conciliari ſuo coniugi, ut fatetur Sanchez lib. 9.
diſt. 15. num. 16. & ſolum dubitant, an per
copulam cenſetur hoc ius eſſe condonatum,
de quo mox dicemus. Ratio autem eſt, quia, ut
ſupra diximus, hæc pœna eſt mixta ex favore
etiam erga coniugem Catholicum: quare ſicut
eo non petente diuortium, non incurritur ipſo
facto, ſic etiam eo remittente omnino ceſſat. Po-
teſt verò Catholicus multipliciter huic iuri ce-
dere: nam in primis ante ſententiam Eccleſiæ, ha-
bet ius diuertendi, donec hæreticus reſipiat, &
licet aliquando habeat etiam obligationem diſce-
dendi, & tunc non poſſit renuntiare huic iu-
ri, quia non poteſt obligare ſe ad non faciendum
id, quod ſub peccato facere teneretur: quia tamen
aliquando poteſt quidem, ſed non teneretur diſ-
cedere in iis caſibus poteſt renuntiare huic fa-
cultati, & obligare ſe ad non diſcedendum ſal-
tem ante ſententiam diuortij. Poteſt item renun-
tiare iuri, quod habet ad implorandum iudicium
Eccleſiæ circa diuortium. Poteſt denique poſt ip-
ſam diuortij ſententiam prolatam renuntiare
huic iuri, & obligare ſe ad recipiendum coniu-
gem non obſtante hæreſi præterita, & ſententia
diuortij prolata. Imò ante ipſam ſententiam po-
teſt antecedenter renuntiare iuri, quod per di-
uortij ſententiam acquireret, ſi forte ipſo non pe-
tente, vel etiam petente proferetur: hæc enim
omnia pacta non repugnant, cum totum hoc ius
ſit conſeſſum in fauorem Catholicæ, & eius vo-
luntati ſubdatur.

Quæritur ergo decimo tertio, An copula cum
coniuge habita ſit tacita & virtualis condonatio
ac reconciliatio, ac proinde æqualeat condo-
nationi expreſſæ. Certum eſt copulam habitam,
durante in Catholico ignorantia de hæreſi con-
iugis, non eſſe implicitam condonationem, ſicut
etiam dici ſolet de copula habita cum coniuge
adultero, quando innocens ignorat adulterium.
Idem etiam eſt quando Catholicus ex errore
conſentiret copulæ putans ſe ad eam obligari,
non obſtante hæreſi ſui coniugis: non enim po-
teſt eſſe condonatio, niſi ſit ſpontanea, nec poteſt
eſſe ſpontanea, quando ex errore, & ignorantia
procedit, ut notaui Sanchez diſt. numero 26.
Quæſtio eſt de copula abſque ignorantia habi-
ta, in qua quæſtione aliqua ſunt communia cum
quæſtione ſimili, an coniux innocens per copu-
lam cum adultero condonet ei crimen adulte-
rij: aliqua tamen ſunt in quibus ij duo caſus diſ-
ferunt.

Conueniunt primò hi duo caſus, quod in
vtroque copula innocentis habita poſt adulte-
rium, vel poſt ſententiam diuortij ob hæreſim la-
tam, non cenſetur condonatio diuortij, ſi vi, me-
tu, vel dolo fiat, debet enim eſſe libera, & ſpon-
tanea, ut cenſetur eſſe reconciliatio, & condo-
natio: de quo videri poteſt Sanchez diſt. lib. 9.
diſp. 14. num. 13. & ſequentibus, ubi varios ca-
ſus enumerat, quibus deſicit condonatio ob de-

G G g

ſectum

85

An coniux
Catholicus
poſſit con-
datione ce-
dere huic iuri,
quod habet
ad diuortium
ob hæreſim ſui
coniugis.

86

An copula
cum coniuge
habita ſit ta-
cita, & vir-
tualis condo-
natio.

Præcedens
quæſtio, quæ-
dam habet
communiam cum
hac: An con-
iux innocens
per copulam
cum adulte-
ro condonet
ei crimen a-
dulterij?

87

In quo conue-
niant hæc dua
quæſtiones?

fectum spontanei. Secundò in vtroque casu sufficiunt ad præsumendam condonationem oscula, amplexus & alia similia: quibus adulter, vel expulsi post diuortium admittitur ad consortium coniugale, de quibus idem Sanchez *ubi supra* num. 17. Tertiò in vtroque casu potest esse eadem quæstio, an copula non solum in foro exteriori det præsumptionem condonationis, sed re ipsa sit condonatio, ita vt coniux innocens non retineat amplius ius ad diuortium, etiamsi copulam habuerit animo non condonandi. De qua quæstione agit latè idem Sanchez *ibi* num. 20. & *seqq.* & satis rationabiliter docet, non esse reuera condonationem, sed inducere præsumptionem illius atque adeo in foro interno posse coniugem innocentem, qui habuit animum non condonandi, retinere ius suum ad diuortium, & in eo perseverare.

88

In quo differant.
Prima differentia.

Differunt tamen in aliquibus. Prima differentia est, quod copula innocentis cum adultero præsumitur condonatio, siue habeatur ante sententiam, siue post sententiam diuortij, dum tamen spontanea sit, & post notitiam adulterij, vt cum aliis docet Sanchez *dicta* disp. 14. num. 7. At verò copula Catholicæ cum coniuge hæretico ante sententiam diuortij in mea opinione (in aliorum verò opinione, ante sententiam super crimine hæresis) non fundat præsumptionem condonationis quia nondum Catholicus acquisiuit ius ad diuortium perpetuum, sed solum potest ratione periculi separari ad tempus, donec coniux resipiscat: non ergo præsumitur reconciliari, qui adhuc non se separauit: ita Sanchez *dicta* disput. 15. num. 26. Hurtado *dicta* disp. 76. §. 2. 3. Pontius *lib. 9. cap. 22. num. 5.* Cæterum, sicut etiam ante sententiam posset Catholicus expressè condonare, & renunciare iuri, quod habebit ad diuortium post sententiam; ita potest tacitè per copulam condonare, etiam ante sententiam si velit, vt fatetur idem Sanchez *dicto* num. 26.

89

Secunda differentia.

Secunda differentia inter vtrumque casum esse potest, quod copula innocentis cum adultero fundat adeo vehementer præsumptionem condonationis, vt etiamsi ipsemet coniux innocens neque habuerit animum condonandi, neque non condonandi, debeat tamen præsumere se condonasse, atque adeo non possit licitè diuertere: secus tamen in copula habita cum coniuge hæretico: quia magis connaturaliter, & quasi necessariò consequitur reconciliatio adulteri per copulam quam hæretici, cuius iniuria non fuit diuisio carnis, quæ facile per copulam redintegratur, sed infidelitas in Deum: ita Sanchez, *dicto* n. 26. A quo proficetur se discedere Basilii Pontius *dicto* num. 5. docens, si copula habeatur post sententiam concedendam esse condonationem, & ita iudicandum in foro externo, quamvis Catholicus contrarium affirmet, nec quoad hoc differentiam esse inter illos duos casus. Sed reuera in hoc non discessit à doctrina Sanctij qui, vt eius verba legenti constabit, nihil ibi dixit de præsumptione, & iudicio faciendo in foro externo, sed solum dixit in foro interno esse differentiam, quia copula cum adultero est condonatio, etiamsi innocens non habuerit animum condonandi, nec non condonandi: copulam verò cum hæretico cum illo neutro animo non esse condonationem: non tamen negauit in foro externo præsumi condonationem & non credi

coniugi affirmanti se non habuisse animum condonandi.

Loquendo tamen de re ipsa, verius mihi videtur non esse quoad hoc differentiam in foro interno inter vtrumque casum: quia etiam requiritur in coniuge innocente animus aliquis potius condonandi adultero, sicut requiritur in Catholico ad condonandum hæretico: omnis enim condonatio debet constitui per voluntatem aliquam cedentem iuri præfenti, vel futuro; in praxi tamen in vtroque casu adest ille animus, dum non adest animus non condonandi; quia sicut verba habent ex se significare condonationem, atque adeo qui dicit coniugi, *condono tibi*, eo ipso habet voluntatem implicitam condonandi, si non habeat voluntatem contrariam: ita copula significat coniunctionem, & amorem, quare siue fiat cum adultero, siue cum hæretico, significat reconciliationem, & amorem, & ponit condonationem, nisi impediatur per voluntatem contrariam.

Tertia differentia esse potest, quam insinuare & considerare videtur Hurtado *dicta* disp. 76. §. 2. 18. quod innocens conscius adulterij sui coniugis, si copulam cum eo habeat, eo ipso condonat in totum, nec potest postea ei sui copiam negare: fidelis autem post sententiam diuortij potest copulari coniugi ob hæresim separatò, quin condonet in futurum, sed retento adhuc sibi iure ad diuortium, quod cum sit pena ab Ecclesia inflicta, habet plures partes, & tractum successuum: quare potest fidelis coniux condonare, quoad vnā partem, nempe quoad hanc copulam, retento sibi iure ad negandas alias. Cæterum iam vidimus, in vtroque casu requiri voluntatem explicitam, vel implicitam condonandi: quare in vtroque casu, si coniux innocens, vel fidelis habeat voluntatem positam non condonandi, copula non sufficit ad condonationem, licet in foro externo præsumatur condonatio, quandiu voluntas contraria non probatur.

Hinc quæri potest decimoquartò, an contrahens matrimonium scienter cum hæretico censetur eo ipso condonare ius omne ad petendum diuortium ob hæresim; an verò possit postea coniuge in hæresi persistente, petere diuortium ob coniugis hæresim. Concedent fortasse, qui dicunt, quando vterque est hæreticus, etiamsi in hæresi permaneat, posse ab altero per diuortium discedere. A fortiori autem confirmari potest, quando alter est Catholicus, quia licet non possit discedere ob hæresim antecedentem, qua non obstante voluit matrimonium cum hæretico contrahere, & illi copulari: videtur tamen nouum ius acquirere ob hæresim postea perseverantem, & continuatam, quæ est quasi nouum hæresis crimen, ex quo resultat semper coniugi Catholico ius nouum ad diuortium: quare semper potest de nouo litem super diuortio intentare.

Hic casus multipliciter potest contingere. Primò, quod coniux Catholicus contrahat cum hæretico ignorans eius hæresim; & tunc non est dubium, quin postea factus conscius, & videns coniugem obstinatè perseverantem, possit petere diuortium. Secundò, fieri potest, vt coniux sciret hæresim materiale, non tamen formalem, hoc est, sciret coniugem habere talem professionem, non tamen sciret illam esse sectam hæreticam, & tunc eodem modo dicendum est, posse postea diuortium

mortium petere, quando cognoscit illum esse hæresim, & coniugem in ea retinenda pertinacem, & incorrigibilem. Tertiò, fieri potest, ut uterque ante matrimonium esset hæreticus, postea verò alter ad fidem Catholicam converteretur, & alter pertinax in hæresi perseveraret: & tunc puto coniugem factum Catholicum posse in primis propria auctoritate discedere ab hæretico, quandiu non convertitur, quia hoc ius independentè à concessione Ecclesiæ competit ex natura rei coniugi Catholico, ut supra vidimus, nec ex eo quod idem etiam fuerit antea hæreticus, privandus est hoc iure. Poterit etiam Ecclesiæ iudicio petere diuortium perpetuum: quia hoc ius in decretis supra relatis conceditur coniugi in fide remanenti adversus coniugem infidelem, vel hæreticum; cum ergo coniux Catholicus in fide permaneat, altero in infidelitatem lapsus, in quam quotidie per novam perseverantiam relabitur, poterit iure suo uti, ut ab eo in perpetuum separetur. Unde à fortiori idem dicendum erit, si alter coniux antea ignoranter hæresim amplexus postea melius instructus eam deferret: posset enim postea coniugem corrigi nolentem deferere, & diuortium perpetuum Ecclesiæ iudicio postulare.

94 Solum posset obstarè, quòd hæreticus cum hæretico scienter contrahens matrimonium, eo ipso videtur tacite renuntiare iuri diuortij, quod eo titulo posset petere: nam qui vult contrahere cum hæretico, eo ipso significat se velle cum eo cohabitare, & thorum communem habere, non obstante hæresi: non potest ergo postea, ob solam coniugis hæresim, quam iam prævidit, diuortium petere: diximus enim, posse coniugem per condonationem, & renuntiationem antecedentem spoliare se omnino iure petendi diuortij, quod aliàs posset ei competere. Ad hoc tamen responderi potest, in eo matrimonij contractu non intelligi explicitam, vel implicitam renuntiationem separationis: nam in primis non adest renuntiatio explicita, cum tunc temporis coniux nullum habeat tale ius, quòd renunciet, nec habiturus sit, donec ad fidem converteretur. Nec etiam est implicita renuntiatio: imò videtur esse retentio implicita talis iuris futuri, si quando erit, sicut enim contrahens sponsalia de futuro, & promittens matrimonium, semper intelligitur referre sibi facultatem ingrediendi religionem, atque adeo promittere solum sub conditione, nisi religionem ingrediatur: sic coniux hæreticus contrahens matrimonium cum hæretico, videtur à fortiori referre sibi facultatem diuertendi, si ad religionem Catholicam ipse solus transierit, atque adeo obligare se ad cohabitationem, & thorum sub conditione implicita, nisi ad religionem Catholicam transierit, & diuortium in iudicio obtinuerit adversus coniugem in hæresi persistentem: magis enim necessarius est ipsi transitus ad religionem Catholicam, quam sponso transitus ad vitam religiosam; quare minus videtur comprehendi casus ille, quam iste in illa obligatione generali.

95 Quartò, & ultimò potest contingere hic casus, si coniux Catholicus scienter contrahat matrimonium cum hæretico, siue obtemperante Pontificis, siue etiam non obtemperante in iis locis, in quibus ex consuetudine non est necessaria dispensatio. Quo casu non occurrere noua causa, non credo posse Catholicum petere in iudicio diuortium ob solam coniugis hæresim: tunc enim locum videtur habere tacita saltem renun-

tatio illius iuris. Quia Catholicus sciens coniugem esse hæreticum, & tamen volens eum in coniugem accipere, eo ipso significat se velle cum eo cohabitare, etiam si hæreticus sit, alioquin frustra cum eo contraheret, quem scit esse hæreticum, & nolle ad fidem converteri: quare nunquam ij diuortium postea petunt, nec credo in iudicio audiendos si peterent, quod etiam sensit Hurtado dicta disp. 76. §. 223.

Dixi tamen, non occurrente noua causa, si enim hæc occurreret, posset diuortium intentare, v. gr. si matrimonium contractum esset præcedente ex parte hæretici promissione amplectendæ fidei Catholicæ, quod postea expellere noller; frangenti enim fidem in re tanti momenti, non esset obligatio seruandæ fidei; idemque esset si alia promississet in fauorem fidei, nempe promittere vsum liberum religionis Catholicæ suis subditis, vel suæ, aut coniugis familiæ, permittere quod filij baptizarentur à ministris Catholicis, vel educarentur in religione Catholica, quæ postea non obseruaret. Similiter esset iusta causa, si coniugem Catholicum sollicitaret ad fidem deferendam, vel non sineret liberè, & pacificè ritu Catholico vivere: imò quoties coniux Catholicus non solum, posset, sed debere ab hæretico discedere propter periculum proximum peruersionis: promissio etiam explicita præcedens non diuertendi nullo modo obligaret ad cohabitandum: promissio enim de re alioquin illicita nullius est valoris, ut constat, cum nemo possit validè se ad illicita obligare: quare etiam si sciëter cum hæretico contrahat matrimonium, semper intelligitur exclusus casus ille, in quo seclusa promissione non possit licitè apud coniugem hæreticum manere.

97 Queritur decimoquintò, an sicut in adulterio carnali datur compensatio, propter quam coniux adulter non potest petere diuortium à coniuge etiam adultero, sic etiam in hæresi detur similis compensatio, & ideo coniux hæreticus opponere possit hæresim coniugis petentis diuortium. Illi, qui dicunt, hæreticum posse petere diuortium ab hæretico, dicunt consequenter, si uterque sit per sententiam Ecclesiæ damnatus de hæresi, posse singulos à coniuge diuertere, nec dari compensationem, si verò alter sit damnatus de hæresi, alter verò nondum sit damnatus, posse hunc ab altero diuortium facere: non è contra, nec posse damnatum opponere non damnato, quòd ipse etiam hæreticus sit. Ita Sanchez dicto lib. 10. disp. 16. num. 4. cui ferè consentit Basilius Pontius dicto lib. 9. de matrim. cap. 22. num. 6. & Hurtado dicta disp. 76. §. 220.

98 Nos tamen iuxta nostra principia supra posita aliter ad hoc dubium distinguere debemus: nempe si uterque in hæresi permanserit, siue uterque, siue alter solus damnatus sit de hæresi, neutrum posse petere ab altero diuortium ob hæresim, quia hoc ius petendi diuortium ab hæretico, ut supra vidimus, solum inuenitur concessum coniugi Catholico: quare eo casu datur compensatio in hoc sensu, quòd neutri permanenti in hæresi conceditur ius petendi diuortium. Si verò uterque sit iam ad fidem conversus, neuter potest diuortium petere; quia hoc ius, ut supra vidimus, solum competit adversus hæreticum non conversum, & reconciliatum. Denique si uterque sit hæreticus, & alter conversus est ad fidem, poterit hic diuortium petere à coniuge coniugationem renuente, nec hæreticus poterit opponere,

GG g 2 quòd

Card. de Lugo de virtute fidei diuina.

quod alter etiam hæreticus fuerit: nam hæresis præterita non dat ius ad diuortium, nec impedit ius coniugis iam Catholici, vt petat diuortium ab hæretico: quæ omnia ex supra dictis satis constant.

99 *An coniugi Catholico petenti diuortium ab hæretico, possit hæreticus opponere quod ipse sit adulter?*
Vltimò, quæritur an detur compensatio adulterij carnalis cum spiritali, hoc est, an coniugi Catholico petenti diuortium ab hæretico, possit hæreticus opponere, quod ipse sit adulter, & e ratione compensari debeant delicta, vel è contra, coniugi hæretico petenti diuortium à Catholico adultero possit Catholicus opponere, quod ipse sit hæreticus, sicut opponere posset adulterium carnale ipsius, vt ita delicta compensarentur. Prima sententia affirmat dari eam compensationem mutua iura Antoninus, Syluester, Rosella Hostiensis, Abbas, & multi Canonistæ, quos affert Sanchez *dicto lib. 10. disp. 16. num. 1.* quia vtrumque crimen est causa sufficiens diuortij perpetui, ergo potest inter illa admitti iusta compensatio. Secunda sententia concedit posse opponi hæresim, ad compensandum adulterium, atque adeo repelli hæreticum petentem diuortium ob adulterium coniugis, non tamen posse è contra opponi adulterium ad compensandum pro hæretico, atque adeo Catholicum petentem diuortium ab hæretico damnato non posse repelli, opponendo ei, quod sit adulter. Quia compensatio debet esse inter æqualia, grauius autem multo est crimen hæresis, quàm adulterij: quare non est æquum, vt hæreticus velit vt compensatione contra coniugem Catholicum reum solius adulterij: sed adulter poterit, non obstante proprio adulterio, petere diuortium ab hæretico. Ita Paludanus, Ouandus, Alfonso Castro, & alij quos affert Sanchez *ubi supra num. 2.* ex quibus Palacio id limitat, ne procedat, quando hæresis est occulta, & adulterium publicum, quo casu dicit forsitan dari compensationem.

100 *Tertia & verior sententia.*
Tertia & verior sententia negat compensationem quoad diuortium inter adulterium, & hæresim, quam cum aliis docet Sanchez *ubi supra num. 3.* & Basilii Pontius *dicto cap. 2. num. 6.* videtur etiam fauere Hurtado *dicta disp. 76. §. 20.* quatenus dicit, non dari compensationem inter hæresim vnius, & alterius quoad diuortium: sed tamen adhuc postea §. 23. dicit, vbi non est libertas conscientie hæretico accusanti coniugem adulterij non esse fauendum, si coniux ei probet hæresim, & addit hoc esse certum, loquitur autem in ordine ad diuortium petendum: quare non credo ipsum voluisse, quod detur compensatio adulterij cum hæresi; hoc enim non debuit, nec potuit dicere esse certum cum probabilior sententia id negat, sed fortasse solum voluit hæreticum, siue ob excommunicationem, siue ob hæresim repelli posse ab agendo in iudicio, atque adeo non esse audiendum, quando accusaret coniugem adulterum in ordine ad obtinendum diuortium. Tunc tamen non daretur propriè compensatio, sed maneret inutile ius ad diuortium ab adultera, eo quod actor hæreticus non audiretur in iudicio.

101
Loquendo ergo de compensatione, probatur communiter, eam non habere locum in hoc casu, quia duo delicta illa, ex quibus oritur ius diuortij, sunt valde diuersa: quæ tamen ratio explicanda videtur, & omittis aliis, quæ in eius confirmationem affert Sanchez *ubi supra*, explicari potest quia compensatio ex natura sua ten-

dit, vt is, qui compensatione vtitur, habeat id, quod suum est, vel quod sibi debetur. Hac enim ratione licita est compensatio occulta cum certis conditionibus, quia hoc pacto creditor obtinet idem *disp. 15. de iustitia sect. 3. num. 44.* dixi non esse locum compensationi in detractione famæ, ita vt possis non restituere famam Petro iniuste ablata, quando ipse non restituit famam tibi, quam iniuste abstulit. Quia nimirum retentio famæ alienæ, non facit villo modo, quod recuperes tuam saltem in æquivalenti, quare non potest illa esse propriè compensatio. Similiter in casu nostro non apparet, quomodo possit esse propria compensatio: nam vir vxoris adulteræ, & ex adulterio vxoris acquisiuit quidem ius ad diuortium, seu ad negandum ei debitum coniugale: postea vxor ex hæresi mariti acquirit etiam ius ad petendum diuortium, post cuius sententiam non teneatur reddere marito petenti debitum coniugale. Vterque autem coniux habet suum ius ad diuortium, & neuter alterum impedit, quod illud habeat. Pro quo ergo debito volunt sibi compensare? Vxor enim habet suum ius ad petendum diuortium, & negandum copulam post sententiam, quod ius maritus illi nec aufert, nec negat. Maritus etiam ob adulterium vxoris habet ius ad diuortium, & ad negandam ei copulam, quod ius vxor ei non aufert, nec negat: si ergo vterque habet, quod suum est, quomodo est compensatio? Appellari potius deberet quædam quasi permutatio, qua singuli cederent iure suo, vt alter cederet iure suo. Permutatio autem non fit iniuris permutantibus, nec lex ipsa sine eorum consensu permutationes facit, sed finit singulos iura sua possidere. Hac ergo videtur ratio vltima à priori, ob quam non obligentur coniuges in casu nostro ad faciendam compensationem.

Hinc soluitur facile exemplum, quod aliqui afferunt dicentes, debita posse bene compensari, quantumuis procedant ex iniuriis, vel radicibus valde diuersis, si tamen debita sunt eiusdem rationis. Si enim debes Petro ex contractu centum, & ipse debeat tibi totidem ex furto, vel iniuria, sic compensatio: ergo licet iura ad diuortium oriuntur ex diuersis delictis adulterij, & hæresis, poterunt compensari. Respondetur facile ex dictis, debita quidem vnde cumque proueniant posse compensari, quia retinens centum, quæ debes Petro ex contractu, recuperas centum quæ ipse debet tibi ex delicto: at in casu nostro neuter coniux debet, sed potius per ius ad diuortium definit esse debitor reddendi copulam: ad quid ergo indiget compensatione? Rursus, si quid viro v.g. debetur ob adulterium vxoris, est quod vxor non possit eum cogere ad cohabitationem, & thorum: hoc autem non acquirit sed perdit, si compenset postea adulterium cum sua hæresi: ergo non est locus compensationi, per quam neuter acquirit, imò perdit id, quod sibi debebatur.

Difficilius obijci solet exemplum compensationis, quæ fieri debet inter adulteria vtriusque coniugis: si enim vterque adulter sit, compensantur delicta, & neuter potest petere, aut violare sibi diuortium altero iniuto: non ergo repugnat compensatio in ordine ad diuortium, nec apparet, cur sicut fit compensatio, quando iura ad diuortium procedunt ex delicto eiusdem rationis

tionis, non possit etiam fieri quando procedit ex delictis diuersis heresis, & adulterij. Ad hoc etiā, omittis variis solutionibus, quæ in idem fortasse recidunt, responderi potest, differentiam magnam esse inter illos casus; nam inter adulteria vtriusque coniugis potest reperiri aliqua species compensationis in ordine ad diuortium, quæ non potest reperiri in vno casu. Ius enim, quod coniux habet ad diuortium ob adulterium sui coniugis fundatur in ipso contractu matrimonij: & in obligatione mutua vtriusque coniugis in ordine ad indiuisiōem corporum, vt sint duo in carne vna. Cui obligationi deficit adulter, atque adeo indignus redditur, cui fides seruari debeat; frangenti enim fidem in contractu fides non debet seruari. Hinc innocens acquirit ius ad non seruandam fidem adultero, manente tamen vinculo matrimonij, & obligatione radicali, quæ dissolui non potest, & ideo potest ab adultero diuertere, quia non debet seruare ei fidem cohabitationis & thori promissi. Quando verò idem innocens adulteratur, non potest amplius vt iure ad diuortium, quia iam vsurpauit sibi, & quidem modo illicito id totum, ad quod acquisierat ius: habebat quippe ius ad frangendam, seu non seruandam fidem, quoad corporis indiuisiōnem: id autem totum per proprium adulterium iam sibi vsurpauit: quare si vltius pergeret non tradendo corpus coniugi petenti, vellet iam ultra id, ad quod habebat ius: in hoc ergo sensu dicitur adulteria mutua compensari in ordine ad diuortium, quia extinguunt, vel impediunt ius ad diuortium; nam primus adulter nullum acquirit ius ad diuortium ex adulterio secundi adulteris, quia cum ipse non seruauerit fidem, non est facta ei iniuria talis à secundo, vt dederit ius ad diuortium. Secundus etiam non retinet amplius ius, quod acquisierat ex adulterio coniugis ad diuortium, quia iam fregit etiam ipse fidem, & vsus est iure, quod habebat ad non seruandam fidem, licet modo illicito, quare cum vinculum matrimonij manserit insolutum, obligat verumque quoad thorum, & cohabitationem, cessante impedimento, quod hanc obligationem antea impediēbat.

Hæc autem ratio non procedit, quando ius ad diuortium oritur ex heresi vnius, & adulterio alterius: nam hæreticus ex adulterio coniugis Catholici, acquisiuit ius, quasi ex contractu ad non seruandam fidem, & debitum coniugale negandum propter fidem sibi non seruata, quod ius retinet integrum, licet labatur in heresim, quia per heresim adhuc non negauit aliquid coniugi promissum, ad quod negandum acquisierat ius ex coniugis adulterio; ergo potest adhuc petere diuortium ab adultero. Rursus adulter ex heresi sui coniugis acquisiuit ius, ad petendum diuortium, non ob violatam fidem sibi datam, sed in pœnam heresis, cui talis pœna ab Ecclesia constituta est. Nec potest ei opponi, quod ipse etiam sit adulter: fatebitur enim se ea de causa dedisse ius coniugi, vt ab eo diuerteret, nec posse eum ad cohabitandum cogere; posse tamen se petere, vt patiatur etiam ipse pœnam lege statutam ne scilicet possit eum cogere ad habitandum cum ipso. Exemplum poterit esse ad hoc declarandum: si Titius conduxit famulum ad obsequium annuum, & famulus fidē contractus violat, poterit Dominus fidem pretij promissi non seruare, vel poterit etiam famulum cogere, vt iter

Card. de Lugo de virtute Fidei diuina.

promissis, & seruiat. Rursus si Dominus postea in heresim incidat: tunc famulus poterit petere, vt declaretur absolutus ab obligatione seruendi Domino hæretico; non tamen poterit cogere Dominum hæreticum, vt soluat pretium promissum. Ecce vterque retinet suum ius, Dominus ad non soluendum pretium ob fidem contractus non seruata: famulus ad non seruendum, quia habet ius, vt declaretur solutus ab obligatione famulatus, propter heresim Domini: nec dabitur compensatio; sed vterque ius suum retinet, Dominus ex fide contractus violata, famulus ex pœna à lege statuta, quæ duo iura habent obiecta diuersa: nam ius Domini habet pro obiecto retentionem pretij promissi, & ius famuli habet pro obiecto negationem promissi famulatus; & ideo non se se mutuo extinguunt, quia potest vtrumque ius simul manere ad obiecta omnino diuersa. Sic in casu nostro coniux hæreticus habet ius ob fidem sibi ab adultero non seruata: adulter etiam habet ius ob pœnam heresi constitutam: quæ duo iura possunt simul remanere, nec se se extinguunt, quia habent obiecta diuersa: nam hæreticus habet ius ad negandum suum corpus coniugi adultero, propter fidem contractus non seruata: adulter verò habet ius, vt declaretur absolutus à debito reddendi suum corpus hæretico: illa autem duo corpora sunt obiecta diuersa, quare singuli possunt retinere ius ad negandum suum corpus coniugi, sine eo quod illa duo iura se se inuicem extinguant.

Aliqui agunt hoc loco de libertate conscientie hæreticis neganda, vel aliquando iustis de causis, & ob necessitatem permittenda, de hoc tamen diximus, quantum satis erat *suprà disp. 19. sect. 2. §. 4.*

SECTIO IV.

De communicatione ciuili cum Paganis, & præsertim cum Iudeis prohibita.

Diximus de communicatione prohibita cum hæreticis: nunc dicemus de prohibita cum Paganis, vel Iudeis, vt postea dicamus alia communia, ad communicationes prohibitas cum omnibus infidelibus. Nunc autem sub Paganis, & Iudeis comprehendimus eos etiam, qui post baptismum, ad Paganismum, vel Iudaismum transierunt: nam hi etiam Pagani, vel Iudæi propriè sunt, & communicatio æquè cum illis prohibetur. Non est autem sermo nunc de communicatione in eorum ritibus: de hac enim diximus satis *suprà disp. 14. sect. 5. §. 4.* vbi visum est, quomodo, & quando ea communicatio contineat negationem externam fidei saltem implicitam.

Magis posset dubitari de communicatione quasi actiua, qua iis infidelibus ritus nostræ religionis communicaremus. In quo certum est, non posse iis conferri sacramenta Ecclesiæ, cum non sint eorum capaces sine baptismo; ipse autem baptismus potest iis conferri, si sint sufficienter dispositi. Sacramentalia aliqua possunt iis communicari, quando non essent irreuerenter accipientes, vt panis benedictus, aqua benedicta, & alia eiusmodi: possunt etiam admitti ad communiter orandum Deum verum ritu Catholico. Difficultas esse potest de sacrificio Missæ, an possint per-

G G 3 mitti